

Pražák, Richard

Prameny a literatura k vztahům české a maďarské osvícenské vědy a kultury se zřetelem k celému období národního obrození

In: Pražák, Richard. *Česko-maďarské kulturní vztahy od osvícenství do roku 1848*. Vyd. 1. V Brně: Masarykova univerzita, 1994, pp. 11-39

ISBN 8021008822

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/122639>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

PRAMENY A LITERATURA K VZTAHŮM ČESKÉ A MAĎARSKÉ OSVÍCENSKÉ VĚDY A KULTURY SE ZŘETELEM K CELÉMU OBDOBÍ NÁRODNÍHO OBROZENÍ

Z pramenné základny má největší význam korespondence českých a maďarských vědců, třebaže v ní zpravidla nejde o ucelené komplexy, nýbrž o roztroušené jednotlivé dopisy, jejichž počet snad budoucí bádání ještě rozmnoží. Tyto dopisy nalezneme např. v pozůstalosti Dobnerově ve Státním ústředním archivu v Praze, v pozůstalosti Prayově v Rukopisném oddělení Univerzitní knihovny v Budapešti, v korespondenci Dobrovského v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, v korespondenci Károlye Koppiho v Piaristickém archivu v Budapešti, v pozůstalosti Miklóse Jankoviche v Rukopisném oddělení Széchényiho knihovny v Budapešti aj.¹

---

¹ Viz Státní ústřední archiv Praha (dále SÚA Praha), sign. LXII, LXII; Literární archiv Památníku národního písemnictví Praha (dále LAPNP Praha), sign. 2 E 50, 2 B 36, 3 E 43; Rukopisné oddělení Zemské Széchényiho knihovny v Budapešti (Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára — dále OSZKK Budapest), Jankovich Miklós hagyatéka; Ústřední piaristický archiv (Piarista Központi Levéltár, Budapest, For. 0—5, Nr. 47; Rukopisné oddělení Univerzitní knihovny (Egyetemi Könyvtár Kézirattára — dále EKK Budapest), Pray György hagyatéka, sign. G 11/6/2. Ve SÚA Praha jde např. o pozůstalost Gelasia Dobnera, sign. LXII, LXIII a o úřední materiály ve fondu Č G Publ. 1774—1783 G 1, 1784—1785 E 1, 1786 až 1795 fasc. 82, 1796—1805 fasc. 140, 1806—1815 fasc. 140, 1816—1825 fasc. 140, 1826—1835 fasc. 140. V LAPNP Praha jde např. o pozůstalost Josefa Dobrovského, Václava Fortunáta Durycha, Františka Palackého aj., sign. 2 B 36, 2 E 50, 3 D 33, 3 E 43, 11 B 10, 11 B 9, 11 B 8, 11 C 11, 11 E 25 aj. V OSZKK Budapest jde o pozůstalost Miklóse Jankoviche, Mártona Györgye Kovachiche, Juraje Ribaye aj. V Jankovichově pozůstalosti se nachází např. list Josefa Dobrovského Jankovichovi z 22. prosince 1813, listy Antala Zechentera Jankovichovi z let 1834—1836, listy Juraje Ribaye Jankovichovi z let 1794—1807 aj. Cenný je i katalog Jankovichovy knihovny *Catalogus Bibliothecae slavicae*, Oct. Slav. 8. V Kovachichově korespondenci jsou to zvláště listy Juraje Palkoviče Kovachichovi z let 1792—1805 a listy profesora lékařské fakulty budínské university Václava Trnky Kovachichovi z 27. července 1780. V Ribayově pozůstalosti je nejvýznamnější konvolut dopisů

Výjimku tvoří korespondence Ference Széchényiho v Zemském archivu v Budapešti, v níž nacházíme dopisy celé řady významných českých vědců a kulturně politických činitelů Josefa Dobrovského, Ignáce Borna, Jana Bohumíra Dlabace, Josefa Madera, Karla Rafaela Ungara, Antonino Strnada, Filipa Kinského, Františka a Jáchyma Šternberka, Hugo Salma, Františka Valdštejna, Josefa Antonína Mitrovského, Josefa Antonína Rieggera, aj., ale i listy Széchényiho sestry, hraběnky Desfoursové, jež se provdala do českých zemí. Mnoho listů českých korespondentů Ference Széchényiho (Rudolf Chotek, Hugo Salm, Jan Petr Cerroni aj.) sa nachází také v Rukopisném oddělení Zemské Széchényiho knihovny v Budapešti. Velká většina těchto listů pochází z let 1795—1798 a z prvního desetiletí 19. století.² Pro poznání česko-maďarských vědeckých vztahů mají velký význam korespondence Ribayova soustředěná ve sbírkách Miklóse Jankoviche, jež tvořily součást fondu Levelek (Dopisy) v Národním muzeu v Budapešti, a dnes jsou deponovány v Rukopisném oddělení tamní Széchényiho knihovny. Obsahují listy Durychovy, Dlabáčovy, Cerroniovy, Pelcovy, Rulíkovy aj. K těmto listům se řadí i dopisy Ribayovy Cerronimu, uložené ve sbírce Cerroniho v Moravském zemském archivu v Brně, a Ribayovy, jež se nacházejí v Literárním archivu Památníku

---

Commercium Litterarum Georgii Ribay cum Viris Eruditis Regni Bohemiae et Moraviae Dobrovsky, Durich, Anton Dlabacz, Riegger, Cerroni etc. ab 1785—1800, oddíl Levelek. V Ústředním piaristickém archivu v Budapešti najdeme dopis Mikuláše Adauka Voigta Károlyi Koppimu z Prahy 30. května 1774 a Gelasia Dobnera Koppimu z Prahy 18. září 1783, sign. For. 0—5, Nr. 47. V EKK Budapest srov. např. A Budapesti Egyetemi Könyvtár vendégeknyvei (Knihy hostů Univerzitní knihovny v Budapešti) 1786—1829, sign. J 53 a Epistolae eruditorum originales, tom II, sign. 5 116/2 (pozůstalost Györgye Praye).

² Srov. dopisy Filipa Kinského Ferenci Széchényimu z 19. srpna 1780 a 18. září 1787, Josefa Antonína Mitrovského Ferenci Széchényimu z 23. listopadu 1786, Františka Šternberga Ferenci Széchényimu z let 1794—1796 (6 listů), Louisy Šternbergové Széchényimu z 29. ledna a 13. března 1796 a 14. ledna 1811, Františka Valdštejna Széchényimu z 25. března 1796, Antonína Strnada Széchényimu (10 dopisů z let 1795—1796), Josefa Dobrovského Széchényimu (2 dopisy s. d.), Jana Bohumíra Dlabace Széchényimu z 23. srpna 1805, Ignáce Borna Széchényimu z 14. prosince 1790, J. A. Rieggera Széchényimu (4 listy s. d. a ze 17. dubna 1795, Hugo Salma Széchényimu z 22. října 1816, Jáchyma Šternberka Széchényimu z roku 1795 (3 listy), Karla Rafaela Ungara Széchényimu z 20. dubna 1796, Josefa Madera Széchényimu z let 1795—1806 (7 dopisů), Karla Grubera Széchényimu z let 1802—1812 (21 dopisů) Michala Tekusche Széchényimu z 5. března 1812, Jeana de Carro Széchényimu 26. listopadu 1816 (se seznamem knih, potřebných pro Angličana Brighta k sepsání cestopisu u Uhráč) listy hraběnky Desfoursové Széchényimu z let 1788—1816 (celkem 23 listů). Vše Zemský archiv (Országos Levéltár) Budapest, sign. P 623. Ke korespondenci Ference Széchényiho s českými zeměmi viz též OSZKK Budapest, sign. Fol. Lat. 1678, Fol. Germ. 803 (zde je list Jana Petra Cerroniho Széchényimu z Brna 20. února 1812 a Hugo Salma Széchényimu z Brna 10. září 1816) a Fol. Germ. 883 (zde je např. list Rudolfa Chotka Széchényimu z Prahy 20. ledna 1804), Quart. Germ. 591 aj.

národního písemnictví v Praze.³ Zvláštní význam tu má dopis Ribayův Ferenci Széchényimu z 10. srpna 1805, v němž Ribay oceňuje Széchényiho zásluhy o rozvoj domácí uherské kultury.⁴

Neobyčejně důležitá je z hlediska česko-maďarských vztahů i korespondence Karla Georga Rumyho v Archivu Maďarské akademie věd v Budapešti. Najdeme v ní listy Tekuschovy, Šeršnikovy, Czikannovy, Jurendovy, Davidovy aj., které svědčí o Rumyho úzké spolupráci s Královskou českou společností nauk v Praze i Moravskoslezskou hospodářskou společností v Brně, jejichž členem Rumy byl.⁵ Rumyho korespondence poskytuje cenný materiál i pro další období česko-maďarských kulturních vztahů, zejména v dopisech pražského nakladatele Tempského a vydavatele listu „Ost und West“ Rudolfa Glasra, jež zcela unikly pozornosti Aloise Hofmana, autora jinak pozoruhodné monografie o tomto významném pražském německém kulturním časopise 19. stol.⁶ Pro studium česko-maďarských vědeckých vztahů má význam i korespondence Kovachichova v Rukopisném oddělení Széchényiho knihovny v Budapešti.⁷

Ze soudobých časopisů mají význam pro studium česko-maďarských vztahů zejména Magyar Hírmondó, Bécsi Magyar Hírmondó, Magyar Kurír, Erdélyi Múzeum, Schönfeldské c. k. pražské noviny, Krameriusovy c. k. pražské vlastenecké noviny a z pozdějších Tudományos Gyűjtemény, Hasznos Mulatságok, Krok, Květy aj. Z německých časopisů pak např. Zeitschrift von und für Ungarn, Hesperus, Hormayr's Archiv für Geographie, Historie, Staatsund Kriegskunst, Hormayr's Taschenbuch für die

---

³ Srov. dopisy Juraje Ribaye Cerronimu ve Sbírce Cerroniho v Moravském zemském archivu v Brně (dále MZA) z let 1794—1810 (22 dopisů, sign. Cerr. II, 84, a dopisy Juraje Ribaye Václavu Fortunátu Durychovi z let 1788—1798 (celkem 24 dopisů), LAPNP Praha, sign. Korr. 3 D 33. Tento materiál zpracovala ve své rukopisné diplomové práci Kubešová-Pitronová, B.: Dvě studie k česko-uherským stykům z konce 18. století, Brno 1952.

⁴ Viz OSZKK Budapest, Fol. Boh. Slav. 9.

⁵ Srov. listy Michala Tekusche Rumymu z Brna 19. srpna 1806 a 6. února 1807, Johanna Jakuba Czikanna Rumymu z Brna 8. února a 25. března 1807, Leopolda Šeršníka Rumymu z Těšína 29. září 1807 a 19. dubna 1808, vše MTA Kézirattára dále MTAK) Budapest, M. Irod. Levelezés 4r. 14. sz.; pražský nakladatel a knihkupec Tempský Rumymu z let 1814—1819 (8 dopisů), tamtéž 4r. 15. sz.; a list Moravskoslezské hospodářské společnosti Rumymu z Brna 5. ledna 1825, listy českých knihkopců Calveho a Tempského Rumymu z let 1820—1822 (7 dopisů), listy Josefa Jurendy Rumymu z Brna 20. března 1825, tamtéž 4r. 16. sz.; dopis Johanna Ferdinanda Opitze Rumymu z Prahy 2. listopadu 1817, Josefa Jurendy Rumymu z Brna 28. ledna 1826, 8. ledna 1827 a 6. února 1831, Aloise Martina Davida Rumymu z Prahy 24. prosince 1817, Rudolfa Glasra Rumymu z Prahy 19. srpna 1839, 1. srpna 1841 a 18. ledna 1846, tamtéž 4r. 25. sz.; list Hugo Salma Rumymu z Brna 8. května 1820, listy hraběte Canala Rumymu z Prahy 8. listopadu 1808 a 2. června 1820, 4r. 23. sz.

⁶ Die Prager Zeitschrift „Ost und West“, Berlin 1957.

⁷ Viz OSZKK Budapest, Kovachich Márton György levelezése (Korespondence M. Gy. Kovachiche), Quart. Lat. 43, IV, IX, XXI.

vaterländische Geschichte, příloha Vereinigte Ofner und Pester Zeitung (Gemeinnützige Blätter), Ungarische Miscellen aj. Ze zahraničních německých časopisů pak zejména Schlösrův Staatsanzeigen, vycházející v letech 1782—1793 v Göttingen.

Důležitý materiál k vědeckým vztahům česko-maďarským obsahují i soudobé cestopisy, z nichž nejvýznamnější je spíše přírodovědecky zaměřený Bornův cestopis „Briefe über mineralogische Gegenstände auf einer Reise durch das Temeswarer Banat, Siebenbürgen, Ober- und Nieder Hungarn) (Frankfurt-Leipzig 1774), který vyšel krátce poté také anglicky, francouzsky a italsky v Londýně, Paříži a Benátkách.⁸ Pro poznání kulturního i hospodářského života v Uhrách je významný cestopis Jáchyma Šternberka „Reise nach den ungarischen Bergstädten Schemnitz, Neusohl, Schmölnitz, dem Karpathengebirg und Pesth im Jahre 1807“ (Wien 1808), v němž čteme mj. i popis života na peštské univerzitě. Pro studium česko-maďarských vědeckých vztahů mají význam i další cestopisy, např. německé vydání spisu Domokose Telekiho „Reise durch Ungarn und einige angrenzende Länder“ (Pest 1805) a rukopisný záznam sekretáře Ference Széchényiho J. D. Ribiniho o jejich cestě po západní Evropě, při níž se zastavili také v Čechách.⁹ Rukopis Ribiniho doplňuje rukopisný deník Ference Széchényiho, v němž se píše o pražském setkání Széchényiho s Dobrovským a dalšími českými kulturními činiteli (Karel Rafael Ungar, Jan Bohumír Dlabáč) i představiteli národně uvědomělé české aristokracie (František Jáchym Šternberk, Rudolf Chotek); tento deník byl svého času v Zemském archivu v Budapešti.¹⁰ Významný je i deník Františka Adama z Valdštejna z jeho cest po Uhrách v letech 1796 až 1800.¹¹

Z hlediska česko-maďarských kulturních vztahů za osvícenství je zvláště významný cestopis Istvána Sándora „Egy külföldön utazó magyarnak jó barátjához küldetett levelei“ (Dopisy jednoho Maďara dobrému příteli z cesty po cizině),¹² který vyšel roku 1793 v Gyóru a v němž autor vypsál

---

⁸ Travels throught the Banat of Temeswar, Transilvania and Hungary in the Year 1770, London 1777, francouzské vydání Paříž 1780, Benátky 1778. Srov. D. K o s á r y, Bevezetés a magyar történelem forrásai és irodalmába (Úvod do pramenů a literatury maďarských dějin) II, Budapest 1954, s. 152.

⁹ Ribini, J. D.: Descriptio Itineris seu peregrinationis C. Francisci Széchényi per Germanicam, Belgium, Galliam et Scotiam. Rukopis byl uložen svého času v OSZKK Budapest. Uvádí též K o s á r y, D., I. c., II, s. 237.

¹⁰ Čerpá z něho S á r k á n y O. ve studii Magyar kulturális hatások Csehországban (Maďarské kulturní vlivy v Čechách) 1790—1848, Budapest 1938, s. 11. Viz též B e r l á s z, J.: Az Országos Széchényi Könyvtár története (Dějiny Zemské Széchényiho knihovny) 1802—1867, Budapest 1981, s. 18—22. Nejdůkladněji využil tento deník B á r t f a i S z a b ó, L.: A Sárvár-Felsővidéki gróf Széchényi család története II, Budapest 1913, s. 295—310.

¹¹ Srov. deník Františka Adama Valdštejna z cest po Uhrách v letech 1796—1800, Státní oblastní archiv Mnichovo Hradiště, inv. č. 320—326.

¹² Nově vydal Zoltán É d e r. Budapest 1990.

se znamenitou erudicí i smyslem pro českou historii své dojmy z Moravy a Čech i jejich hlavních měst Brna a Prahy. Z příslušníků maďarského národního hnutí popsali české poměry např. reformovaný kazatel István Somody ve svém rukopisném díle o cestě do Holandska přes české země a Německo vykonané v letech 1789—1790, důvěrný přítel Kazinczyův šoproňský luteránský superintendent a vynikající znalec západoevropské literatury János Kis, který navštívil Prahu 20. září 1791 a seznámil se tu se známým profesorem Meissnerem. V době, kdy se v Praze konala korunovace císaře Leopolda II. za krále českého, navštívil naše hlavní město v srpnu 1791 jeden z četných maďarských žáků a obdivovatelů Schlözrových József Mátyási a o třináct let dříve Schlözrův současník János Sajnovics.¹³

Za povšimnutí stojí cestopis divadelního ředitele Christopa Ludwiga Seippa „Reisen von Pressburg durch Mähren, beyde Schlesien und Ungarn nach Siebenbürgen“ (Frankfurt-Leipzig 1793) i řada dalších německých cestopisů, které sice nemají bezprostřední význam pro studium česko-maďarských vědeckých vztahů, avšak jsou důležité pro srovnání celkového kulturního stavu Uher a českých zemí, jako je např. cestopis Sulzerův z roku 1782, který svou ostrou kritikou uherských poměrů, psanou z hlediska německého osvícence, vyvolal v Uhrách velkou odezvu, jejímž výrazem byl např. polemický spisek z roku 1783.¹⁴ F. J. Sulzer přispěl svým spisem „Geschichte des transalpinischen Daciens“ (Bd. I—III., Wien 1781—1782) významně k zvýšenému zájmu německých vědeckých kruhů o rumunské země.¹⁵ Zasloužil se tím spolu s Francouzem J. I. Carrou i o vlastní domácí rozvoj rumunského dějepisectví.¹⁶ K cestopisu Sulzerovu možno přiřadit i spis Julia Wilhelma Fischera „Reise durch Österreich, Ungarn, Steyermark, Venedig, Böhmen und Mähren“ (Bd. I.—III., Wien 1803), v němž už proniká povýšenecký odsudek středoevropských neněmeckých národů, jež by mohl podle mínění autora po-

---

¹³ Viz Somody, I.: Sárbogárdi református prédikátor naplója Ausztriában, Morva,-Cseh-és Németországban át, Hollandiába tett utazásáról (Deník reformovaného kazatele v Sárbogárdu I. Somodyho o cestě do Holandska přes Rakousko, Moravu, Čechy a Německo) 1789—1790, OSZKK Budapest, sign. Oct. Hung. 755; Frankfurti utazás. 1792-dik esztendőben írta Mátyási József (Cesta do Frankfurtu. V r. 1792 napsal J. M.), tamtéž Quart. Hung. 5; Kis János superintendens emlékezései életéből (Paměti superintendenta J. Kise), Sopron 1845, s. 124—125; Sajnovics naplója (Deník Sajnovicsův) 1768—1769—1770. Budapest 1990. Ed. E. Szíj, s. 21—23.

¹⁴ Sulzer, F. J.: Altes und neues, oder dessen litterarische Reise durch Siebenbürgen, den Temeswarer Banat, Ungarn, Oesterreich... s. 1 (1782); Szolga, G. (pseudonym Györgye Praye), Anmerkungen über F. J. S. litterarische Reise in so weit sie Ungerland betrifft. Ofen 1783.

¹⁵ Srov. Valjavec, F.: Geschichte der deutschen Kulturbeziehungen zu Südosteuropa III, Aufklärung und Absolutismus. München 1958, s. 54.

¹⁶ Srov. Macúrek, J.: Dějepisectví evropského východu, Praha 1946, s. 236 až 237.

zvednout z úpadku jen „německý kulturní apoštolát“. Ze stejného hlediska, avšak se schlözrovskými sympatiemi pro slovanské národy Uher, je psána přírodovědně zaměřená kniha Hacquetova, vydaná již roku 1791 v Norimberku. Zajímavé jsou i dopisy neznámého autora příteli v Brně o cestě z Vestfálska do Uher a Valašska, otištěné roku 1792 v časopise *Historisch-Politisches Journal*.¹⁷

Pro poznání česko-maďarských vědeckých vztahů má značný význam také studium soudobých knihoven podle originálních katalogů, v nichž se dozvíme např. o českých vědeckých knihách v Széchényiho knihovně v Budapešti, Klimově knihovně v Pětikostelí, Arcibiskupské knihovně v Jágru, knihovně piaristického gymnázia v Pešti, v knihovnách reformovaných kolegií v Debrecíně a Šarišském Potoku aj.¹⁸ Samozřejmým požadavkem je pak studium vlastní soudobé vědecké literatury maďarské i české, kde se setkáváme dokonce i se společnými pracemi českých a maďarských učenců jako v případě Valdštejnova a Kitaiblova spisu o uher-ské květeně.¹⁹ České vědecké knihy byly tištěny už počátkem 19. stol. — a hlavně pak ve dvacátých a třicátých letech — v univerzitní tiskárně v Budíně,²⁰ kde měl vyjít i druhý díl Durychova spisu *Bibliotheca slavica*. Z různých zmínek v Dobrovského korespondenci lze soudit, že o tisk českých knížek v Budíně a v Pešti se staral kromě jiných i sám zakladatel Maďarského národního muzea a největší maďarské knihovny, nazvané jeho jménem, hrabě Ferenc Széchényi.²¹ K doplnění obrazu o vědeckých

---

¹⁷ Hacquet, B.: *Neueste physikalisch-politische Reisen in den Jahren 1788—1790 durch die Dacischen, Sarmatischen und Nordischen Karpathen*, Nürnberg 1791; *Briefe auf einer Reise aus Westphalen über Deutschland nach Ungarn bis in die Wallachey in den Jahren 1789 und 1790 an einen Freund in Brünn*, *Historisch-Politisches Journal* 1792, II.

¹⁸ Tiskem z nich vyšel ve své době *Catalogus bibliothecae Hungaricae Francisci com. Széchényi*. Tom I, Šoproň 1807. Pešť 1800. Suppl. I. Bratislava 1803. *Index*... Bratislava 1803. Suppl. II. Šoproň 1807. *Index Bratislava 1813 a Bibliothecae Samuelis S. R. I. Teleki de Szék. Pars 1—IV*. Vindobonae 1796, 1800, 1811, 1819. Srov. k tomu Gottesmann, D.: *Slawische Bücher in den Bibliotheken der reformierten Kollegien in Debrecen und Sárospatak bis 1850*, Debrecen 1962, a Pellágyi, Béláné-Zbiskó, Ernőné: *Ez Egri Főegyhazmegyei Könyvtár szláv anyagából* (Ze slovanského materiálu Arcibiskupské knihovny v Jágru), *Az Egri Pedagógiai Főiskola Evkönyve VII*, Eger 1962, s. 608—616, IX, Eger 1963, s. 431—441.

¹⁹ *Descriptiones et Icones plantarum rariorum Hungariae 1—3*, Vídeň 1799—1812.

²⁰ Viz Balogh, I., *Az Egyetemi nyomda termékeinek címjegyzéke* (Seznam titulů univerzitní tiskárny) 1777—1877, Budapest 1882. Srov. k tomu původní katalogy z let 1784, 1796, 1830 v EKK Budapešť.

²¹ Srov. např. list Josefa Dobrovského Janu Petru Cerronimu z Vídně 29. června 1821, *Dopisy Josefa Dobrovského s Janem Petrem Cerronim*, vydal Bartoš, F. M., Praha 1948, s. 152. K Durychovi a Univerzitní tiskárně v Budíně srov. Bechyňová, V.: *Václav Fortunát Durych a jeho Bibliotheca slavica*, *Studie z dějin světové slavistiky do polovice 19. století*, Bratislava 1978, s. 163—172, a Pražák, R.: *Dobrovský, Durych und die Universitätsdruckerei in Ofen*, *Typographia Universitatis Hungaricae Budae 1777—1848*, Budapest 1983, s. 97—103.

stých česko-maďarských poslouží i rukopisná kniha návštěv v buda-
pešťské univerzitní knihovně, z níž se dovídáme např. o Cerroniově ná-
vštěvě v Pešti roku 1786, o pešťském pobytu hraběte Františka Deyma
roku 1792, pražského úředníka a překladatele klasicistických francouz-
ských dramát do maďarštiny Antala Zechentera roku 1801 a z pozdějších
návštěv i o neznámém dosud pobytu Františka Palackého v Pešti (v knize
návštěv Univerzitní knihovny v Pešti je zapsán 7. června 1822 s označe-
ním Moravan, studující historie) a o zajímavém setkání Kollára, Šafaříka
a Benedictiho v Pešti 18. září 1822. Pešťskou univerzitní knihovnu na-
vštívil 1. října 1825 i známý královéhradecký vlastenec Josef Liboslav
Ziegler.²² Připomeňme v této souvislosti i návštěvu Pála Berzeviczyho
v Univerzitní knihovně v Praze roku 1783, o níž svědčí jeho latinská óda
na pražskou univerzitní knihovnu „Oda ad Bibliothecam Pragensem“,
otištěná až roku 1830 v časopise Tudományos Gyűjtemény.²³ Doklady
o volbě uherských členů Královské české společnosti nauk na sklonku
18. a počátku 19. století jsou uloženy v Archivu České akademie věd
v Praze.²⁴

Zvláštní místo zaujímají prameny k ugrofinistickým studiím Josefa
Dobrovského a počátkům zájmu o ugrofinistiku v našem prostředí. Nej-
známější z nich jsou ugrofinistické partie jeho cestopisu o Švédsku a
Rusku „Reise nach Schweden und Russland“ (Prag 1796), zato méně zná-
má zůstala badatelům Dobrovského obšírná recenze na Gyarmathiho spis
„Affinitas linguae hungaricae cum linguis fennicae originis grammaticae
demonstrata“ (Göttingen 1798), uveřejněná v Allgemeine Literatur-Zei-
tung (Jena) č. 214 a 215 z 6. července 1799, která je nejvýznamnějším do-
kladem ugrofinistických zájmů Josefa Dobrovského, neboť představuje
vědecky nejhluběji podložený přehled ugrofinistické problematiky v je-
ho díle. O ugrofinských národech Ruska, Laponcích, Čeremisech, Mordvi-
nech a dalších, přinesl obrozeneckým čtenářům svědectví i Vejtah z Kro-
niky moskevské . . . přeložené od Matouše Hosia, kterou vydal roku 1786
v Praze s přídavkem Komentářů Herbersteinových (Rerum Moscovita-
rum commentarii, Vindobonae 1549) František Faustin Procházka. Cenný
byl i popis cesty holandských námořníků na Špicberky a do Nové Země
v druhém ročníku Hlasatele českého, v němž se líčí jejich seznámení s La-
ponci a Samojejdy.²⁵

Maďarsko-českých jazykových souvislostí si povšimla též řada soudo-
bých vědeckých prací, z nichž uvedme kromě již zmíněného spisu Sá-
muela Gyarmathiho dílo Pála Nagye Beregszásziho „Ueber die Aehnlich-

---

²² Viz A Budapesti Egyetemi Könyvtár vendégekönvei (Návštěvní knihy budapešť-
ské univerzitní knihovny) I (1786—1829), EKK Budapešť, sign. J 53.

²³ Tudományos Gyűjtemény 1830, sv. 8, s. 112—113.

²⁴ Doklady o volbě Ignáce Battrjánye, Jánose Pasquiche, Johana Christiana Engla
a Karla Georga Rummyho za členy KČSN jsou v archivu ČSAV Praha, sign.
1785/45; 1797/25; 1798/3, 28, 57; 1817/30, 43; 1817/7, 37, 40.

²⁵ Viz Hlasatel český, roč. II, 1807, díl I, s. 51—54, 57—62.

keit der hungarischen Sprache mit den morgenländischen“ (Leipzig 1796), studii Istvána Sándora „Az idegen szavakkal eggyező szavaink“ (Naše slova shodná s cizími slovy),²⁶ z níž vycházel i Gyarmathi při zpracování svého Vokabuláře z roku 1816 (Vocabularium in quo plurima hungaricis vocibus consona variarum linguarum vocabula collegit S. Gy. Vindobonae 1816). Důležitý je zde i Leškův „Elenchus vocabulorum imprimis slavivorum magyarico usus . . .“ (Budae 1825) a za pozornost stojí i stručné rukopisné vokabuláře Ribayovy a Rummyho.²⁷

Důležité jsou také historické práce uherské, v nichž je často věnována značná pozornost jak českému prostředí, tak i vzájemným vztahům českých zemí a Uher. Třeba tu poukázat zejména na práce Horányiho, Engla a Virága.²⁸

Poměrně bohatý, avšak těžko zvládnutelný materiál se dochoval i ke studiu českých studentů v Uhrách na konci 18. a v prvních desetiletích 19. století. Ke studiu na středních školách uherských je nejcennější materiál v Městském archivu v Bratislavě v podobě výročních zpráv generálního inspektorátu uherských škol z let 1789—1849 (celkem 201 svazků). O studiu na bratislavském evangelickém lyceu nás informuje „Index iuvenum, qui legibus Coll. evang. Posoniensis subscripserunt ab anno 1788 usque ad annum 1854/1855“, který se nachází v knihovně bratislavského lycea (dnes odbočka Knihovny Slovenské akademie věd v Bratislavě). Subskripční knihy maďarských kalvínských vysokých škol z 80. a 90. let osmnáctého století se buď nedochovaly, anebo se dochovaly se značnými mezerami. Ani v těch dochovaných (např. v „A debreceni evangélicus református főiskola növendékei 1760tól 1791ig“, Archiv reformovaného kolegia v Debrecíně) však jména českých studentů nenacházíme, ačkoli víme,

---

²⁶ Sokfélé sv. XII, Győrött 1808, s. 3—183.

²⁷ Ribay, J.: Vocabularium Hungarico-Slavicum, SZKK Budapest, Quart. Slav. 2, a Rummy, K. G., Magyarisch-slawische etymologische Miscellen, tamtéž, Quart. Germ. 5. Na rukopis Rummyho upozornil Friedl, I.: Rummy Károly György soproni évei (Sopronská léta Karla Georga Rummyho), Soproni Szemle 1963, č. 1, s. 73. Cenný je z tohoto hlediska také Ribayův slovenský slovník, uchovaný v Literárním archivu Matice slovenské, na nějž upozornil Blanár, V.: Ribayov Idioticon Slovacicum, Jazykovedné štúdie IX, Bratislava 1966, s. 91—112. O Ribayově srovnávacím maďarsko-slovenském slovníčku psal Laciok, M.: Hungarica vocabula originis slavicae, Slavica Slovaca 2, 1967, s. 61—64.

²⁸ Srov. Horányi, E.: Scriptorum piarum Scholarum, pars I, Budae 1808, s. 1—2, 41—45, 125—126, 239—240, 249—252, 306—312, 336—338, 355—356, 577—578, 660 až 683 (životopis Dobnerův), 744—746, 809—822 a pars II, Budae 1809, s. 1—3, 20—21, 41—42, 72—77, 103—106, 121—123, 142—147, 192—195, 213—215, 248, 253—254, 258—265, 270—279, 284—287, 295—296, 312—319, 337—339, 358—369, 388—399, 426—433, 446—453, 480—487, 542—549, 556—593, 604—611, 625—665, 686—701, 740—747, 752—771, 790—813 (životopis Voigtův), 816—821, 850—851; dílo J. Chr. Engela, Geschichte des Ungarischen Reichs 1—IV, Wien 1813—1814, I, s. 108 až 118, 139—149, 193—194, II, s. 34—36, 53n., 298—335 (o husitských válkách), IV, s. 405 n. a 419 n. (o počátku 17. stol.) a Virág, B., Magyar szászadok (Maďarská staletí) I—II, Budán 1808, 1816, I, s. 79, II, s. 78—79, 114—120, 137—149, 217, 418—504.

že tam tehdy studovali, neboť museli před svým vstupem na vysokou školu debrecínskou projít nižším stupněm. V Debrecíně nacházíme české studenty až v dalších materiálech z let 1792—1825 a v třídních knihách z let 1797 až 1848.²⁹ O jejich studiu na reformovaném kolegiu v Šarišském Potoku se dozvíme ze subskripčních knih togátů z let 1797—1840 i z pouze sporadicky dochovaných všeobecných studentských seznamů (existují tu pouze pro léta 1812—1816).³⁰ Subskripční knihy z reformovaného kolegia v Pápě máme k dispozici od roku 1791³¹ a ke studiu českých studentů v Šarišském Potoku, Debrecíně a dalších maďarských reformovaných školách (Nagykörös, Kecskemét aj.) najdeme doklady také v Archivu moravské superintendence v Praze, v němž se dochovaly i životopisy některých studentů.³²

Údaje o sbírkách pro české studenty na maďarských reformovaných učilištích, jež se konaly mezi uherskými kalvíny, obsahují akta zadunajské reformované superintendence v Pápě, akta předtiské reformované superintendence v Šarišském Potoku i protokoly generálního konventu uherských kalvínů v biskupském archivu Rádayovy knihovny v Budapešti a Sbirka Historického spolku v Moravském zemském archivu v Brně.³³ Nejvíce dokladů o materiální situaci českých studentů uchoval archiv předtiské reformované superintendence v Šarišském Potoku.³⁴ O odchodu prvních českých studentů na studie do maďarských kalvínských učilišť v Uhrách a o postoji státních úřadů k nim nás informují akta českého a moravského gubernia ve Státním ústředním archivu v Praze a v Moravském zemském archivu v Brně.³⁵

Ke studiu českých studentů na katolických gymnáziích v Uhrách je nejvíce materiálu v připomenutých již výročních zprávách generálního inspektorátu uherských škol v Bratislavě a dále v dílčích matrikách jednotlivých gymnázií, např. benediktinského gymnázia v Ost-

---

²⁹ Viz series studiosorum Coll. Ref. Debrecziensis 1792—1825 a Iskolai ostályozási könyvek 1797—1848, Archiv reformovaného kolegia v Debrecíně.

³⁰ Viz Protocollum togatorum subscriptentum 1797—1840 a Tabella generalis studiosorum ad annum 1812—1816, Archiv reformovaného kolegia v Šarišském Potoku.

³¹ Srov. Fölvételi könyv 1791től 1851ig, Archiv reformovaného kolegia v Pápě.

³² Viz Archiv moravské reformované superintendence v budově Husova sboru (dále AMS) Praha, fasc. 62, 115 aj.

³³ Viz Archiv zadunajské reformované superintendence v Pápě (A Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára — dále DREKL), sign. 1811/119, 1815/86, 1816/41 1817/44, 1817/82; Archiv předtiské reformované superintendence v Šarišském Potoku (A Tiszáninneni Református Egyházkerület Levéltára — dále TIREKL), sign. A XXXVII 15533 aj.); Rádayova knihovna (Ráday Könyvtár — dále RK) v Budapešti, fond Püspöki Levéltár (Biskupský archiv), sign. A9, C20, N 76 atd. Rieckeého popis cesty za kolektami do Uher z r. 1787 se dochoval ve Sbirce Historického spolku, MZA Brno, sign. G 1359.

³⁴ Srov. TIREKL Šarišský Potok, sign. A XXV 9412, A XXXV 13758 aj.

³⁵ Viz SÚA Praha, Č G Publ. 1774—1783, č. 161 aj. a MZA Brno, B 14, fasc. 96.

řihomi či piaristického gymnázia v Pešti.³⁶ Pro luteránské školy maďarské jsou z hlediska studia českých studentů v Uhrách nejcennější matriky evangelického gymnázia v Šoproni z let 1806—1837, kde např. studoval od roku 1822 do roku 1824 také bratr Františka Palackého Ondřej.³⁷

Pokud jde o edici pramenů, třeba říci, že neexistuje dosud žádná speciální edice k česko-maďarským kulturním a vědeckým vztahům na sklonku 18. a počátku 19. století. Některé dokumenty o ugrofinistických zájmech Josefa Dobrovského uveřejnily studie Pavla Bujnáka a Richarda Pražáka³⁸ a nejvíce pramenných dokladů k česko-maďarským vztahům za osvícenství obsáhla ve svých přílohách studie Josefa Macůrka „České a uherské dějepisectví v počátcích českého a maďarského národního obrození“ z roku 1953.³⁹ Pokud se týče vztahu Dobrovského a Engla, nalezneme jejich dopisy kromě základní edice Miroslava Krbce a Zdeňka Šimečka také v edičních příspěvcích Ágostona Kubinyiho a Lajose Thallóczyho.⁴⁰ Materiál ke stykům Josefa Dobrovského s Maďary obsahuje kromě Jagičových edic Dobrovského dopisů také Paterovo vydání korespondence Josefa Dobrovského s Durychem a Ribayem a v menší míře

---

³⁶ Esztergomi bencés gimnázium anyakönyvei, Státní archiv (Allami Levéltár) v Ostřihomi, Pesti kegyesrendi gimnázium anyakönyvei, Piaristický archiv (Kegyesrendi Levéltár) v Budapešti.

³⁷ Viz Schematismus scholasticae juventutis in gymnasio a. c. addictorum Soproniensis, MDCCVI-MDCCCXXXVII, Archiv evangelického gymnázia v Šoproni. Ondřej Palacký tu byl v alumnátě a studoval třetí třídu syntaktickou a první a druhou rétorickou. Mezi jeho spolužáky byli další Češi, např. Václav Beneš ze Studnice v kraji královéhradeckém, Jan Beneš z Blučiny na Chrudimsku a Alexandr Španiel z Klobouk u Brna.

³⁸ List Sámuela Gyarmathiho Josefu Dobrovskému z 30. dubna (Bujnák nesprávně uvádí 30. srpna) 1799 uveřejnil B u j n á k, P.: Dobrovského místo v ugrofinskej lingvistike, čas. Bratislava 3, 1929, č. 3—4, s. 657—658; dva nedatované listy Josefa Dobrovského Ferenci Széchényimu (patrně z let 1803—1804), list Miklóse Jankoviche Josefu Dobrovskému z Budína 11. listopadu 1813 a odpověď Dobrovského Jankovichovi z 22. prosince 1813 otiskl P r a ž á k, R.: Neznámé dopisy Josefa Dobrovského do Uher, SPFFBU 1962, řada literárněvědná D 9, s. 236—239 a týž, Josef Dobrovský kapcsolatai Széchényi Ferencsel és Jankovich Miklóssal (Styky Josefa Dobrovského s Ferencem Széchényim a Miklósem Jankovichem), Filológiai Közlöny 1962, č. 3—4, s. 315 n.

³⁹ Sborník Josef Dobrovský 1753—1953, Praha 1953, s. 495—506. Zde nacházíme listy Gelasia Dobnera Györgyi Prayovi z Prahy 24. listopadu 1763, 20. února 1764, 12. srpna 1764, dopis Františka Pubičky Prayovi z 24. ledna 1770, Johanna Christiana Engla Dobrovskému z Vídně 19. června 1795 a 13. října 1798 aj.

⁴⁰ Srov. K r b e c, M. — Š i m e č e k, Z.: Vzájemná korespondence J. Dobrovského a J. Chr. Engla, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Paedagogica, Philologica VI, Český jazyk a literatura 7, Olomouc 1989, s. 207—313. K u b i n y i, A.: Engel János Keresztély levelezéséből (Z korespondence J. Chr. Engla), Magyar Académiai Ertesítő 1855, s. 479 n.; T h a l l ó c z y, L.: Johann Chr. Engel und seine Korrespondenz 1770—1714, Ungarische Rundschau IV, 1915, s. 286, 293, 296—297, 307—315, 338—339, 356—358.

i s Bandtkem a Zlobickým.⁴¹ Některé údaje k česko-maďarským vědeckým stykům obsahuje i Dobrovského korespondence s Helfertem, Cerronim a Hormayrem.⁴²

O Dobrovského vztahu k Sedmihradské maďarské společnosti pro pěstování jazyka z roku 1796 svědčí zápisy ve schůzovních protokolech této společnosti, uveřejněné Elemérem Jancsó.⁴³ Z ostatních edičních příspěvků ke vztahům české a maďarské osvícenské vědy je nutno připomenout Keményovu antologii dokumentů ke vztahům Maďarů se sousedními národy, obsahující např. maďarský překlad Berzeviczyho latinské ódy na pražskou univerzitní knihovnu z roku 1783.⁴⁴ K česko-maďarským kulturním vztahům v tomto období se vztahují i cestovní zápisy neznámého sedmihradského studenta o průjezdu českými zeměmi na jeho cestě do západních zemí v letech 1815 až 1817 a deníkové záznamy Istvána Széchenyiho z Čech v době napoleonských válek.⁴⁵

Sirší význam pro česko-maďarské kulturní vztahy mají i dokumenty týkající se českých souvislostí jakobínského spiknutí v Uhrách, jež uveřejnil ve své edici většinou na základě archivních materiálů ze Zemského archivu v Budapešti Kálmán Benda (z maďarské strany tento materiál nověji doplňují i některé příspěvky Eszter Deákové)⁴⁶ a cenný je i sez-

---

⁴¹ Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar (1808—1828), vydal V. Jagić, Berlin 1885; Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar und anderen Süd- und Westslawen, vydal Jagić, V., Berlin 1897; paralelní ruské vydání *Novyje pisma Dobrovskogo, Kopitara i drugih jugozapadnych slavjan, Sankt Petěrburg 1897*; *Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Fortunáta Duricha z let 1778—1800*, vydal Patera, A., Praha 1895; *Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Jiřího Ribaye z let 1783—1810*, vydal Patera, A., Praha 1913; *Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Jiřího Samuela Bandtkeho z let 1810—1827*, vydal Francov, V. A., Praha 1906; *Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Josefa Valentina Zlobického z let 1781—1807*, vydal Patera, A., Praha 1908.

⁴² *Dopisy Josefa Dobrovského s Augustinem Helfertem*, vydali Volf, J. a Bartoš, F. M., Praha 1941; *Dopisy Josefa Dobrovského s Janem Petrem Cerronim*, vydal Bartoš, F. M., Praha 1948. *Vzájemná korespondence J. Dobrovského a J. Hormayra*, ed. Krbec, M. — Šimeček, Z. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas pedagogica, Philologica III, Český jazyk a literatura* 5, 1985, s. 103—273.

⁴³ *Viz Az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság iratai (Spisy sedmihradské společnosti pro pěstování jazyka maďarského)*, Bukarest 1955, s. 199, 201, 292.

⁴⁴ *Viz Kemény, G.: A szomszéd népekkel való kapcsolataink történetéből (Z dějin našich styků se sousedními národy)*, Budapest 1962, s. 125—126.

⁴⁵ *Egy úti napló (Cestovní deník) 1815—1817*, vydal M. K. Papp, *Történeti Lapok* 1875, č. 2—12; *Gr. Széchenyi István naplói (Deníky hr. I. Sz.)*, I, vydal Gy. Viszota, Budapest 1925—1939; nověji v jednom svazku *Széchenyi István: Napló*, Bratislava 1978. Ed. Oltványi, A.

⁴⁶ *A magyar jakobinusok iratai (Akta maďarských jakobínů) I*, Budapest 1957, s. 586—587, 662—663, 676, 704, 784—785, II, Budapest 1952, s. 88, 110, 136, 143—144, 155, 659, 715, III, Budapest 1952, s. 401. Přínosem i pro poznání českomadžarských vztahů bude edice deníku paměťí a dopisů rakouského jakobína Andream Riedla

nam knih, který si přivezli uherští jakobíni s sebou do vězení na Špilberku v Brně a jež uveřejnila ve své studii Blanka Kubešová-Pitronová. Materiálově podložený článek na téma „Uherští jakobíni a Brno“ napsal také Dušan Uhlíř.⁴⁷ Důležité jsou také Kazinczyho zápisky o jeho věznění na Špilberku a převozu z Kufsteina do Mukačeva v jeho vězeňském deníku Fogságom naplója, vydaném v plném znění až sto let po smrti Kazinczyho r. 1931. Rekonstrukci všech biografických deníků a zápisků Ference Kazinczyho, doplněnou o jeho dílo Pályam emlékezete, vydal v roce 1987 Ferenc Szilágyi.⁴⁸ Mnoho údajů k česko-maďarským kulturním vztahům za osvícenství skýtá i Kazinczyho korespondence, vydaná v letech 1890—1911 v jedenadvaceti svazcích Jánosem Váczyem a rozšířená v letech 1927 a 1960 o další dva svazky.⁴⁹

Ani literatura ke vztahům české a maďarské osvícené vědy není — podobně jako prameny a pramenné edice — příliš rozsáhlá. První důkladnější studii tu byla práce Pavla Bujnáka, Dobrovského miesto v ugrofínskej linguistike, napsaná k stoletému jubileu Dobrovského úmrtí a uveřejněná v časopise Bratislava (roč. 1929, s. 601—664). Tato studie rozebrala na základě zevrubné znalosti Dobrovského korespondence jeho ugrofinistická studia. V nekritické chvále Bujnákově na každé slovo Dobrovského na tomto poli zanikla základní skutečnost, že Dobrovský byl skutečně jedním z prvních, kdo poznal nutnost postavit výzkum ugrofínských jazyků na historicko-srovnávací gramatický základ, a zasloužil se tak o pěstování ugrofinistiky jako vědeckého odvětví. Fakty bohatě dokumentovaná studie Bujnáková by si také zasloužila na několika místech doplnění a přesnějšího výkladu vlastních otázek ugrofinistických. Svým námětem

---

na věznění v Brně, již připravila k vydání v Akademickém nakladatelství (Akadémiai Kiadó) v Budapešti E. Deáková. Srov. ještě též: Vztahy německých učenců v Uhrách k jakobinismu, ČMM 109, 1990, č. 1, s. 137—145 a též: Két magyarszági értelmiségi a Martinovics szövetkezés után (Glatz Jakab két levele Schediushoz), Sic itur, 1988, č. 2, s. 48—79.

⁴⁷ Viz Kubešová - Pitronová, B.: Brněnská internace účastníků prvního republikánského hnutí v Uhrách, Slovanské historické studie II, Praha 1955, s. 108—111. Viz též Uhlíř, D.: Uherští jakobíni a Brno, Slovensko a Velká francouzská revolúcia, Trnava 1989, s. 62—73. Nejnovější srov. Pražák, R.; Uherští jakobíni v Brně, čas. Amicus, Praha 1993 (únorové číslo), s. 39—44.

⁴⁸ Vydal jej Zs. Alszegehy v Budapešti 1931. Další vydání pořídil po r. 1945 s. d. L. Geréb, rovněž v Budapešti, a tamtéž vyšlo r. 1951 i vydání G. Tolnana a v r. 1960 vydání J. Szaudera. Na základě tohoto vydání z r. 1960 bude uveřejněn i první český překlad Kazinczyho vězeňského deníku od M. Husové spolu s dosud nepublikovanou básní Jánose Rostiho a dalšími dokumenty o věznění uherských jakobínů v Brně v publikaci Uherští jakobíni v Brně; kterou chystají k vydání R. Pražák a D. Uhlíř pro nakladatelství Błok v Brně. Srov. dále Kazinczy Ferenc: Az én életem (Můj život), Budapest 1987, ed. Szilágyi, F.

⁴⁹ Kazinczy Ferenc levelezése (Korespondence F. K.) I-XXI, vydal J. Váczy, Budapest 1890—1911, XXII, vydal I. Hársányi, Budapest 1927, XXIII, vydal M. Busaová a kol., Budapest 1960.

i rozsahem zpracování zaujímá však v celé literatuře o vztazích Dobrovského k Maďarům ojedinělé místo a i při svých nedostatcích zůstává základní prací svého druhu, neboť shrnula ve své době nejúplněji dostupná fakta. Její cenu poněkud snižuje jednostranné stanovisko autorovo, snažícího se za všech okolností zdůraznit zásluhy Dobrovského na úkor maďarské vědy, jejíž význam pro ugrofinistické bádání Bujnák silně podcenil.

Z ostatní československé produkce možno uvést ještě stať Vladimíra Šmilauera O maďarských vlivech na filologii Kollárovu ve sborníku Slovanská miscellanea (Bratislava 1931). Ještě před druhou světovou válkou vznikly studie Oszkára Sárkánye Magyarok Prágában (Maďaři v Praze) 1773 až 1849 a Magyar kulturális hatások Csehországban (Maďarské kulturní vlivy v Čechách) 1790—1848,⁵⁰ které obsahovaly řadu cenných dokladů o návštěvách maďarských vzdělanců v pražských kulturních institucích, o činnosti Ignáce Borna, pobytu Ference Kazinczyho ve vězení na Špilberku, o Dobrovského vztahu k Maďarům, o soudobé maďarské literatuře známé v českém prostředí atd. Ve svých pracích docházel však Sárkány někdy k zjednodušujícímu srovnávání, při němž mu téměř vždy vycházel maďarský předstih před českým kulturním vývojem a rozhodující maďarský vliv vyvozoval často i z podružných detailů namísto uvážlivého a šířeji koncipovaného rozboru.

Osvětlím to na případě zvláště zajímavém, jakým bezesporu je otázka maďarských podnětů známého Šafaříkova a Palackého spisku Počátkové českého básnictví, obzvláště prozodie (Bratislava 1818). Z „Počátků“ vyplývá, že o maďarských prozodických záležitostech byl dobře informován zvláště František Palacký. Na Šafaříkovo tvrzení, že „časoměrnou prozodií sobě v novějších časech Uhři mezi všemi národy nejdokonaleji a nejšťastněji přiosobili“⁵¹ odpověděl tabulkou, zachycující poměr dlouhých a krátkých slabik v řečtině, latině, češtině a maďarštině a potvrdil jí Šafaříkovy závěry.⁵² Sárkány na základě jedině letmé zmínky o Berzenyim v „Počátkách“ usoudil, že Palacký dospěl k časoměrné teorii pod vlivem Berzenyiho,⁵³ ačkoli nemáme jediného spolehlivého dokladu, že Berzenyiho díla do té doby vůbec četl. V případě „Počátků“ je myslím otázka

---

⁵⁰ Magyarok Prágában 1773—1849, Apollo, sv. V, 1936; Magyar kulturális hatások Csehországban 1790—1848, Budapest 1938 jako zvl. otisk z A bécsi Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történetkutató Intézet Evkönyve, roč. VII, 1937. Nejnověji vyšel soubor Sárkányových studií o česko-maďarských kulturních a literárních vztazích ve sborníku studií Sárkány Oszkár válogatott tanulmányai, Budapest 1974.

⁵¹ Viz Počátkové českého básnictví, obzvláště prozodie, I. vyd. Bratislava 1818. Cituji podle Františka Palackého spisy drobné III, Praha 1902, uspořádali B. Rieger, V. J. Nováček a L. Čech (dále Spisy drobné III), s. 28.

⁵² Tamtéž, s. 42.

⁵³ Magyar kulturális hatások Csehországban . . . , str. 20. Srov. k tomu též mou studii Palacký a Maďaři před rokem 1848, ČMM 1958, č. 1—2, s. 80.

maďarských podnětů složitější, a nejde zde u Palackého ani tak o přímé vlivy z četby maďarské krásné literatury, jako spíše o přejímání názorů na časomíru v uherském prostředí víceméně běžných. Názor, že z novodobých jazyků jsou nevhodnější pro pěstování časomíry čeština a maďarština, který nacházíme v „Počátcích“,⁵⁴ není nový; vyslovil jej už r. 1814 maďarský literární historik Gábor Döbrentei v jednom článku v časopise Erdélyi Múzeum,⁵⁵ kde mimo jiné napsal, že první z novodobých národů, které užily časomíry, byli Češi. Časomíra se prý u nich vyskytla už roku 1414 v jednom českém katechismu připisovaném samotnému Husovi. Maďaři je následovali r. 1541 v Sylvestrově překladu Nového zákona do maďarštiny. Tohoto významného článku Döbrenteiova si dosud nikdo z badatelů nepovšiml.⁵⁶ Nelze sice prokázat, že jej autoři „Počátků“ znali, třebaže se Palacký později dostal s Döbrenteim do přímého styku a už tehdy znal lidi z jeho okruhu;⁵⁷ jisté však je, že názory vyslovené v „Počátcích“ nejsou v tomto ohledu zcela originální a navazují na myšlenky, které se vyskytly v uherském prostředí již dříve. Dávno před Döbrenteim poznal např. možnost uplatňovat časomíru v češtině a maďarštině Mátyás Rát; psal o tom 8. ledna 1780 v časopise Magyar Hírmondó.⁵⁸

Celkově jsou však Sárkányovy práce velmi cenné; Sárkány byl první, kdo poukázal na česko-maďarské kulturní styky za obrození v celé jejich šíři a svými studiiemi z této problematiky se řadí přímo k zakladatelům vědeckého studia česko-maďarských kulturních vztahů, v jejichž historii bude proto právem zaujímat nanejvýš čestné místo. Kromě prací Sárkányových je z maďarské předválečné produkce nejcennější studie Tamáse Távola A cseh ujjászületés (České znovuzrození), věnovaná hlavně Rukopisům.⁵⁹ Z drobných příspěvků ke vztahům české a maďarské osvětské vědy třeba připomenout stať Rezső Gálose o Cornidesovi.⁶⁰

Další pokrok ve studiu česko-maďarských kulturních vztahů za obrození nastal po druhé světové válce. Maďarské práce navazovaly na Sárkánye. Bez Sárkányových výzkumů by např. nevznikla ani obsáhlá pasáž o těchto vztazích v Angyalově přehledném článku Magyarok és csehek

---

⁵⁴ Tamtéž, s. 49.

⁵⁵ A hexameterrel élés kezdete a régi és új nemzetek között (Počátky používání časomíry u starých a nových národů), Erdélyi Múzeum 1814, č. 2, s. 128—139.

⁵⁶ Upozorňuji na něj ve stati K jubilejní šafařkovské literatuře, SPFFBU 1962, řada literárněvědná D 9, s. 209, a v recenzi knihy L. Sziklaye, A szlovák irodalom története (Dějiny slovenské literatury), Slavia 1964, č. 2, s. 324.

⁵⁷ Srov. můj článek Palacký a Maďaři před rokem 1848 . . . , s. 77 n.

⁵⁸ Viz Kóka y, Gy.: Rát Mátyás a hazai nemzetiségekről és a magyarországi népek Kelet-Nyugat közvetítő szerepéről (Matyáš Rát o domácích národnostech a o zprostředkující úloze uherských národů mezi Východem a Západem), Filológiai Közlöny 1965, č. 3—4, s. 372.

⁵⁹ Magyar Kisebbség 1923, II, č. 19—24.

⁶⁰ Gálos, R.: Die Reise des Daniel Cornides nach Göttingen 1785, Ungarische Jahrbücher 1932, IV, s. 316 n.

(Maďaři a Češi) ve sborníku Magyarország és Keleteurópa (Maďarsko a východní Evropa) vydaném r. 1947 v Budapešti Istvánem Gálem. Faktograficky čerpá ze Sárkánye mnoho i Endre Kovács v příslušné kapitole své knihy Magyar-cseh történelmi kapcsolatok (Budapest 1952), která byla prvním souvislým zpracováním dějin česko-maďarských historických vztahů. V poslední době přispívají k poznání česko-maďarských kulturních vztahů za obrození významně drobné studie Istvána Frieda, založené na novém materiálu i osobitým přístupem zdůrazňujícím při těchto vztazích zejména prostředkující vliv německý. Pro nás jsou kromě jeho příspěvků o Karlu Georgu Rumym zvláště zajímavé jeho články o počátcích uherské slavistiky a Ribayově i Palkovičově vztahu k Šoproni. S důrazem na vědecké, hospodářské i literární styky napsal Fried také cennou přehlednou studii o česko-maďarských vztazích v prvních desetiletích 19. stol. a o ohlasu RKZ v Uhrách v 19. stol.⁶¹ O shrnutí dosavadních vědomostí o Dobrovského vztazích k Maďarům se pokusil bez vlastního pramenného výzkumu Endre Angyal ve studii Dobrowsky und Ungarn (Zeitschrift für slawische Philologie 1954, roč. 23, č. 1, s. 1—24, přičemž se soustředil hlavně na známé české a ruské edice Dobrovského korespondence, jež doplnil o maďarskou literaturu. Angyal je také autorem studie o Kollárovi a jeho stycích s Maďary.⁶²

U nás měla největší význam rozsáhlá studie Josefa Macúrka České a uherské dějepiscectví v počátcích českého a maďarského národního obrození ve sborníku Josef Dobrovský 1753—1953 (Praha 1953, s. 473—506), v níž autor vřadil styky Dobrovského s Maďary do širšího rámce česko-maďarských kulturních vztahů a soustředil se na objasnění vědeckých styků česko-maďarských na sklonku 18. století, rozvíjejících se u nás z iniciativy Dobnera a Dobrovského. Macúrek ukázal, že vědecké styky česko-maďarské se u nás rozvinuly zásluhou Dobnera a Praye už v šedesátých letech 18. stol. a že Dobner v tom proklestil cestu i Dobrovskému. Macúrkovu studii doplňují, pokud jde o styky Josefa Dobrovského s Ferencem Széchényim a Miklósem Jankovichem příspěvky Richarda Pražáka zpracované na základě dosud neznámé korespondence Dobrovského

---

⁶¹ Romy Károly György, a kultúrközvetítő (K. G. R., zprostředkovatel kulturních hodnot), Filológiai Közlöny 1963, č. 1—2, s. 204—218; Romy Károly György soproni évei (Šoproňská léta K. G. R.), Soproni Szemle 1963, č. 1, s. 69—76; A magyarországi szlavisztika kezdetéhez (K počátkům slavistiky v Uhrách), Helikon 1964, č. 2—3, s. 295—302; Ribay György (Juraj) és Sopron (J. R. a S.), Soproni Szemle 1965, č. 2, s. 180—194; Juraj Palkovics soproni kapcsolatai (Šoproňské styky Juraje Palkoviče), Soproni Szemle 1967, č. 1, s. 55—60; Cseh-magyar kapcsolatok a XIX. század első évtizedeiben (Česko-maďarské styky v prvních desetiletích 19. stol.), Filológiai Közlöny 1966, č. 1—2, s. 157—166; Die Rezeption der Königinhofer Handschrift im 19. Jahrhundert in Ungarn, Studia Slavica 14, 1968, s. 141—158.

⁶² Angyal, E.: Kollár János, az ember és az író (Jan Kollár, člověk a spisovatel), Acta Universitatis Debreceniensis, Debrecen 1956, s. 117—144.

se Széchényim a Jankovichem.⁶³ Celkovou problematiku vztahu Josefa Dobrovského k Maďarům a jeho zájmu o studium ugrofinských jazyků shrnul ve své knize s mnoha novými aspekty rovněž Richard Pražák.⁶⁴

V Macůrkově brněnském semináři vzniklo i několik rukopisných prací na tuto tematiku; kromě diplomní práce Osvalda Machatky to byla materiálově cenná studie Blanky Kubešové-Pitronové, která rozebrala zvláště zevrubně Ribayovu korespondenci s Cerronim a Durychem, přinášející mnoho cenného materiálu i ke vztahům česko-maďarským.⁶⁵ Důležitý je i její příspěvek Brněnská internace účastníků prvního republikánského hnutí v Uhrách v prvním ročníku Slovanských historických studií.⁶⁶ K ohlasu uherského jakobínského hnutí v českých zemích pak přispěla i Květa Mejdřícká v knize Čechy a francouzská revoluce (Praha 1959, nověji Listy ze stromu svobody, Praha 1989), která tu jednak shrnula poznatky edice Bendovy a za druhé objasnila na základě vlastního pramenného výzkumu i důležitou otázku tzv. helvetské rebelie na Českomoravské vysočině, a dále také Richard Pražák a Michael Vaňáček.⁶⁷ Historik Jan Novotný spolupracoval na českém vydání Kovácsovy knihy o česko-maďarských historických stycích, jež u nás vyšlo pod názvem „Maďaři a my“.⁶⁸ Partie o národním obrození v této knize získala jeho zásluhou na plastičnosti, a autoři v ní také více přihlíželi k slovenskému prostředí než v původní maďarské verzi Kovácsovy knihy, přesto však se tu nevarovali řady věcných omylů a prohršili se i tím, že nebrali v úvahu značnou část novější literatury.⁶⁹

Neobyčejně zajímavé srovnání maďarské jazykové obnovy s jazykovým úsilím jungmannovců provedl Henrik Becker v knize „Zwei Sprachanschlüsse“ (Leipzig und Berlin 1948). Beckerova kniha srovnává podle určitých vyhraněných hledisek (Sprachregelung, Sprachbereicherung, Sprachreinigung, Sprachbeschwingung) jazykový vývoj český a maďarský a snaží se určit jejich specifické místo v obecném jazykovém vývoji i význam pro novodobý rozvoj české a maďarské literatury.

Kromě této základní literatury existuje celá řada dalších prací, které se dotýkají česko-maďarských vědeckých vztahů za obrození v rámci ře-

---

⁶³ Viz Pražákovy příspěvky citované v pozn. 38.

⁶⁴ Pražák, R.: Josef Dobrovský als Hungarist und Finno-Ugrist, Brno 1967.

⁶⁵ Machatka, O.: Češi a Maďaři na počátku národního obrození, rukopis, Brno 1953; Kubešová-Pitronová, B.: Dvě studie k česko-uherským stykům z konce 18. stol., rukopis, Brno 1952.

⁶⁶ Praha 1955, s. 80—111.

⁶⁷ Srov. zvláště jejich knižní monografie (tam jsou bibliograficky zachyceny i jejich dřívější studie na toto téma); Pražák, R.: Maďarská reformovaná inteligence v českém obrození, Praha 1962, s. 131—134, a Vaňáček, M.: Francouzové a Morava v době Velké revoluce a koaličních válek, Brno 1965, s. 68—83. Viz též Pražák, R.: K ohlasu uherského jakobínského hnutí v českých zemích na sklonku 18. století, SPFFBU 1971—1972, C 18—19, s. 53—59.

⁶⁸ Praha 1959.

⁶⁹ Podrobnější kritiku srov. v mé recenzi této knihy Slavia 1964, č. 1, s. 655—658.

šení jiných problémů. Tato literatura přispívá zejména k objasnění vědeckých vztahů česko-maďarských v případě Dobnera a Dobrovského a z maďarské strany podílu, který měl na těchto vztazích uherský učenec, spíšký Němec Karl Georg Rummy aj., ohlasu Komenského díla v Uhrách na přelomu 18. a 19. stol. atd.

Tak např. v četné literatuře o známém osvícenském sporu o rozloze Velké Moravy mezi Salagiem, Katonou a Sklenářem se dozvídáme o stanovisku, jež k němu zaujali Dobner a Dobrovský.⁷⁰ Cenné jsou tu — kromě uvedených již studie Macůrkovy — zejména práce Jána Tibenského, o něž se opírá i další literatura.⁷¹ Poměru pětikostelského biskupa Klíma k Dobnerovi věnovala pak pozornost Margit Liberová, nedochované korespondenci Martinovičově s hrabětem Lambergem Josef Polišínským.⁷²

Poměrně rozsáhlá literatura kromě zmíněné již studie Bujnákovy a knihy Pražákovy se obírá i zájmem Josefa Dobrovského o ugrofinskou lingvistiku. Z Maďarů o tom psali Oszkár Asbóth, Ernő Kiss a z Finů Eemil Nestor Setälä, Josepi Julius Mikkola a Sulo Haltsonen.⁷³ Věnovali pozornost zejména Dobrovského cestě do Švédska a Ruska, Dobrovského dopisům o ugrofinské tematice, zejména v jeho listu Ribayovi z 8. února 1793, uveřejněnému ve své době i v časopise Bécsi Magyar Hírmondó (roč. 1794, č. 33).

K poznání uherského okruhu Dobrovského dopisovatelů a známých i k hlubšímu pochopení česko-maďarských vědeckých vztahů za osvícenství přispěly také Angyalovy a Friedovy studie o Karlu Georgu Rumym

---

⁷⁰ Nejvýstižněji tuto otázku rozebral se zaměřením na Dobnera a Dobrovského Macůrek, J.: České a uherské dějepisectví . . . , s. 484—486.

⁷¹ Z Tibenského prací na toto téma jsou nejdůležitější: Juraj Sklenár a jeho spor s Katonou o rozloze Velké Moravy, Historický sborník I. Martin 1947, s. 350 n; Vznik, vývoj a význam veľkomoravskej tradície v slovenskom národnom obrodení; sborník O vzájemných vzťahoch Čechov a Slovákoch, Bratislava 1956, s. 142—153; J. Papánek — J. Sklenár, Martin 1958.

⁷² Liber (ová), M.: Klímo püspök mint mecenás (Biskup Klímo jako mecenáš), Közlemények a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Könyvtárától 1933, č. 23, z listopadu 1933; Polišínský, J.: Korespondence moravského osvícence hraběte Lamberga s J. F. Opitzem o francouzské revoluci, ČMM 1952, s. 140—148.

⁷³ Asbóth, O.: Dobrowsky és a magyar nyelvrokonság (D. a maďarské jazykové příbuzenství), Nyelvtudomány, sv. V, s. 59—63; Kiss, E.: A finn-ugor nyelvhasonlítás történetéhez (K dějinám ugrofinského srovnávacího jazykozpytu), Nyelvtudományi Közlemények, sv. 30, s. 238—239; Setälä, E. N.: Lisiä suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen historiaan (Nástin dějin ugrofinského jazykozpytu), Helsingissä 1891, s. 112 n.; Mikkola, J. J.: Slaavilaisen kielentutkimuksen isän Josef Dobrovskýn tiedot suomen kielen sukulaisuussuhteista (Vědomosti patriarchy slavistiky Josefa Dobrovského o jazykovém příbuzenství finštiny), Viritäj 1908, s. 89—92; Haltsonen, S.: Suomea koskevia matkatieitoja v-lta 1792 (Cestopisné údaje o Finsku z r. 1792), Historiallinen aikakauskirja 1942, s. 222 až 228; týž, Praha je Suomi (Praha a Finsko), Juhlakirja Eero K. Neuvosen täyt-täessä 60 vuotta, Helsinki 1964, s. 36—37.

i starší maďarská práce Zoltána Tótha-Szabó o Juraji Ribayovi.⁷⁴ Významné jsou i práce Imre Bána, Juraje Čečetky, László Dobossyho a Józsefa Bakose o ohlasu díla J. A. Komenského v Uhrách v počátcích obrození.⁷⁵ Dobossy se zabýval rovněž zpracováním české lidové kroniky o Štilfrýdovi a Brunclíkovi v maďarské literatuře a folklóru tohoto období.⁷⁶ K osvětlení studia česko-maďarských jazykových souvislostí na konci 18. a na počátku 19. stol. přinesl ve svých pracích mnoho nových údajů László Gáldi, který se zmínil o Beregszászim, Gyarmathim aj.⁷⁷ Pro poznání Sándorova vztahu k češtině je důležitá též kniha Marián Rétheiové-Prikkelové.⁷⁸

Z poválečných maďarských prací mají pro studium česko-maďarských vědeckých a kulturních vztahů na konci 18. a v prvních desetiletích 19. stol. značný význam kromě cenných prací Endre Bojtára a Emila Njederhausera i širěji koncipované studie László Gáldiho, Károlye Horvátha a László Sziklaye ve francouzsky psaném sborníku *Littérature Hongroise — Littérature Européenne* (Akadémiai Kiadó, Budapest 1964),⁷⁹ který je

---

⁷⁴ Angyal, E.: Karl Georg Romy (1780—1847), ein Vorkämpfer der deutsch-slawisch-ungarischen Wechselseitigkeit, *Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich-Schiller-Universität Jena*, Jahrgang 8, 1958/1959, Gesellschafts- und Sprachwissenschaftliche Reihe, Heft 1, s. 109—134; Fried, I.: Romy Károly György a kultúrközvetítő, *Filológiai Közlöny* 1963, č. 1—2; týž: Romy Károly György soproni évei, *Soproni Szemle* 1963 1963, č. 1, s. 204—218; Tóth-Szabó, Z.: A cseh-tót szellemi közösség kezdetei. Ribay György életműve (Počátky česko-slovenské duchovní pospolitosti. Životní dílo Juraje Ribaye), *Egyetemes Philológiai Közlöny* 1937, č. 4—9.

⁷⁵ Viz Bán, I.: Comenius és a magyar szellemi élet (K. a maďarský duchovní život), *Pedagógiai Szemle* 1958, č. 10; Čečetka, J.: Samuel Tešedík a Komenského *Oratio de cultura ingeniorum*, *Acta Comeniana* 1958, č. 2; Dobossy, L.: Komenský-vel a „Világ útvesztőjében“ (S. K. v jeho Labyrintu světa), *Filológiai Közlöny* 1960, č. 3—4, s. 369—382; Bakos, J.: *Varia Comeniana Hungarica I*, *Az Egri Pedagógiai Főiskola Évkönyve VII*, Eger 1961, s. 305—314; týž: Comenius magyarul: Rimány „Világ labirintusa és Szív paraditsoma“ (K. maďarsky: Rimány „Labyrint světa a Ráj srdce“), tamtéž VIII, Eger 1962, s. 151—162.

⁷⁶ Dobossy, L.: Egy cseh népkönyv sorsa a magyar folklórban és a magyar irodalomban (Osud jedné české knížky lidového čtení v maďarském folklóru a literatuře), *A Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományi Osztályának Közleményei*, sv. XXII, č. 1—4, s. 267—279. Vyšlo též německy pod názvem *Das Schicksal eines tschechischen Volksbuches in der ungarischen Folklore und Literatur*, *Studia Slavica* 1965, tomus XI, fasciculi 3, s. 331—344.

⁷⁷ Srov. Gáldi, L.: Sur quelques pionniers des rapprochement étymologiques slavo-hongrois, *Studia Slavica* 1955, č. 1—3, s. 5—28. Viz k tomu rovněž Gáldiho knihu *A magyar szótáriródalom a felvilágosodás korában és reformkorban* (Maďarská slovníková literatura za osvícenství a doby reformní), Budapest 1957.

⁷⁸ Sándor István nyelvtudománya (Jazykověda u Istvána Sándora), Budapest 1909.

⁷⁹ Srov. Bojtár, R.: Zur Frage der Ausgestaltung der neuzeitlichen Literatursprachen in Osteuropa, *Studia Slavica*, tomus X, fasc. 3—4, s. 405—424; Njederhauser, E.: The problems of bourgeois transformation in Eastern and South-Eastern Europe, *Nouvelles études historiques*, Budapest 1965, s. 565—589; Gáldi, L.: La néologie en Europe centrale et orientale, *Littérature hongroise —*

jedním z nejvýznačnějších vystoupení maďarské srovnávací vědy, jež znamenala v uplynulých letech, zejména na poli literární historie, neobyčejné pokroky. Vyvrcholení dosavadního studia česko-maďarských kulturních vztahů představuje společný sborník Československé a Maďarské akademie věd, který obsahuje i dvě cenné studie k česko-maďarským vztahům za národního obrození od Jana Novotného a László Sziklaye.⁸⁰ Zvláště objevná je studie Sziklayova o Kollárově pobytu v Pešti. Toto období česko-maďarských vztahů, v němž často výrazně doznívají i prvky osvícenské tradice, zpracoval v podnětné stati věnované letům 1828 až 1841 také István Fried.⁸¹

70. a 80. léta 20. století přesunula zájem při studiu česko-maďarských kulturních a literárních vztahů výrazně k novějšímu období, zejména k období po roce 1918. Nicméně i nadále zůstala zachována kontinuita při studiu vztahů za osvícenství a v národním obrození. Zčásti sice toto studium pokračuje v tradiční kontaktologické rovině, zároveň jsou však česko-maďarské kulturní i literární vztahy v tomto období zkoumány i v širších metodologických souvislostech typologicko-srovnávacích. Na maďarské straně byly znovu vydány průkopnické studie Oszkára Sárkánye,⁸² a česko-maďarských vztahů za národní obrození se dotýkají i některé starší a novější studie László Dobossyho a László Sziklaye, uveřejněné ve výběrech jejich prací ze 70. a 80. let, a nejnověji i Sziklayova kniha z roku 1991.⁸³ Z novějších studií L. Sziklaye přináší nejvíce nových faktů pro poznání česko-maďarských kulturních a literárních vztahů v první polovině 19. století jeho studie o recepci kultury národů střední a východní

---

littérature européenne, Budapest 1964, s. 275—285; Horváth, K.: La signification des termes „classicisme“ et „romantisme“ dans les littératures hongroises et est-européennes, tamtéž, s. 305—326 a Sziklay, L.: Rôle de Pest-Buda dans la formation des littératures est-européennes, tamtéž, s. 327—354.

⁸⁰ Viz Novotný, J.: Z česko-maďarských vztahů v národněpolitickém hnutí před rokem 1848, Dějiny a národy, Praha 1965, s. 109—122, a Sziklay, L.: Maďarské vztahy Jana Kollára v Pešti, tamtéž, s. 85—108. Totéž vyšlo v maďarském znění v Tanulmányok a csehslovák-magyar irodalmi kapcsolatok köréből, Budapest 1965, s. 139—175 (článek Sziklayův) a s. 177—197 (článek Novotného). K maďarským souvislostem přihlíží i syntéza J. Novotného: O bratrské družbě Čechů a Slováků za národního obrození, Praha 1959.

⁸¹ Cseh-magyar kapcsolatok 1828—1841 között (Česko-maďarské styky v letech 1828—1841), Filológiai Közönlöny 1965, č. 3—4, s. 387—398.

⁸² Viz poznámku 50. Srov. též studii I. Gála: Oskar Šarkaň — issledovateľ čechoslovakcko-vevgerskich literaturnych svjazej, Studia Slavica 22, 1976, s. 163 až 170, a recenzi G. Benedeka: Sárkány Oszkár Válogatott tanulmányai, Filológiai Közönlöny 25, 1979, č. 3—4, s. 425—426.

⁸³ Srov. Dobossy, L.: A középeurópai ember (Středoevropský člověk), Budapest 1973; týž: Előítéletek ellen (Proti předsudkům), Budapest 1985; Sziklay, L.: Szomszédainkról (O našich sousedech), Budapest 1974; týž: Visszhangok (Ohlasy), Bratislava-Budapest 1977; týž: Együttélés és többnyelvűség az irodalomban (Spolužití a mnohojazyčnost v literatuře), Budapest 1987; týž: Pest-Buda szellemi élete a 18—19 század fordulóján (Duchovní život Pešti a Budína na přelomu 18. a 19. století), Budapest 1991.

Evropy v maďarském časopise Tudományos Gyűjtemény.⁸⁴ Některé nové poznatky ze studia česko-maďarských literárních vztahů v sledovaném období přináší i stať Istvána Frieda z roku 1970 a další jeho studie vřazují tyto vztahy i do širšího rámce česko-maďarsko-německých vztahů v době předbřeznové s přihlédnutím k dědictví osvícenství v tomto období.⁸⁵ Tento aspekt uplatnil Fried výrazně i ve své srovnávací syntéze o literárních paralelách i protikladech v literaturách východní části střední Evropy.⁸⁶ Z dalších Friedových studií se problematiky česko-maďarských kulturních a literárních vztahů dotýkají zejména jako metodologické práce o česko-maďarských a slovensko-maďarských divadelních vztazích i základních problémech komparatisticky východní části střední Evropy.⁸⁷ Také pro literární vědu i historii má svůj význam monografie Imre Czeglého o vztazích českých a maďarských reformovaných v desetiletí 1782—1792, která však zcela pomíjí bohaté výsledky české vědy a je psána úzce z církevního hlediska.⁸⁸ Značný význam pro studium česko-slovensko-maďarských literárních vztahů, včetně období národního obrození, má bibliografie Istvána Käfera, *A szlovák és a cseh irodalom magyar bibliográfiája a kezdetektől 1970-ig* (Maďarská bibliografie české a slovenské literatury od počátků do r. 1970), Budapest 1985.⁸⁹ Přínosná a důležitá je i kniha Istvána Käfera o slovensko-maďarské duchovní pospolitosti *A miénk és az övék* (Naše a jejich), Budapest 1991. Z dílčích bibliografií třeba vyzvednout bibliografie maďarské literárněvědné slavistiky od Istvána Frieda.⁹⁰ Hu-

⁸⁴ Die Völker Ost- und Ostmittel Europas in der ungarischen Zeitschrift Tudományos Gyűjtemény (1817—1832), Komparatistik. Festschrift für Zoran Konstantinović. Heidelberg 1981, s. 475—493.

⁸⁵ Srov. Fried, I.: Cseh-magyar kapcsolatok a nemzeti ébredés korában (Česko-maďarské styky v době národního obrození), *Irodalmi Szemle* 1970, č. 4, s. 364 až 367; týž: Johann Nepomuk Vogl és a kelet-európai népek nép- és monda-költészete (J. N. Vogl a lidové básnictví a pověsti národů východní Evropy), *Ethnographia* 90, 1979, č. 3, s. 387—394, aj.

⁸⁶ Viz Fried, I.: Kelet- és Középeurópa között (Mezi východní a střední Evropou), Budapest 1986.

⁸⁷ Viz Fried, I.: A cseh-magyar, szlovák-magyar színházi kapcsolatok — történeti áttekintés, módszertani bevezetés (Česko-maďarské a slovensko-maďarské divadelní styky — historický přehled, metodologický úvod), *Filológiai Közlöny* 31, 1985, č. 1—4, s. 19—34; týž: Zu den Problemen der ostmitteleuropäischen Komparatistik und Kontaktologie (Aus den Kapiteln der tschechisch-ungarischen literarischen Beziehungen), *Studia Slavica* 26, 1980, s. 325—349.

⁸⁸ Srov. Czeglé, I.: A cseh-magyar református egyházi kapcsolat egy évtizede (Jedno desetiletí česko-maďarských církevních styků) 1782—1792, Budapest 1981.

⁸⁹ Srov. recenzi R. Pražáka: Käfer István: A szlovák és cseh irodalom magyar bibliográfiája a kezdetektől 1970-ig, Budapest 1985. SPFFBU, řada literárně vědná, D 34, s. 123—125.

⁹⁰ Viz Fried, I.: Auswahlbibliographie der ungarischen literaturwissenschaftlichen Slavistik (1959—1975), *Studia Slavica* 23, 1977, s. 391—451; týž: Auswahlbibliographie der ungarischen literaturwissenschaftlichen Slavistik (1976—1980), tamtéž 30, 1984, s. 239—274.

debních vztahů česko-maďarských v 2. polovině 18. a v 1. polovině 19. století se dotýkají studie Györgye Szomjase Schifferta a cenné nové poznatky o působení českých umělců v Uhrách přinášejí i monografie Kornéla Bárdose o hudebním životě některých uherských měst a panství v 16. — 19. století.⁹¹

Z obecněji koncipovaných děl má značný význam i pro poznání česko-maďarských vztahů v 18. století syntéza Domokose Kosáryho *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon* (Kultura v Uhrách 18. stol.), Budapest 1980, jež vyšla i v kratší anglické verzi *Culture and Society in Eighteenth-Century Hungary* (Budapest 1987), a dále sborníky z osvícenských konferencí v Mátfráfüredu *Les Lumières en Hongrie, en Europe Centrale et en Europe Orientale*, Budapest 1972, 1975, 1977, 1981, 1985 a další práce, týkající se osvícenské problematiky.⁹² Pro náš účel mají význam i některé soupisy pramenů a bibliografie.⁹³

---

⁹¹ Viz Szomjas-Schiffert, Gy.: Az új stílus — rondóforma — kifejlődése a magyar és a cseh-morva népzeneben (Rozvíjení nového stylu — formy rondo — (v maďarské a česko-moravské lidové hudbě), *Ethnographia* 89, 1978, č. 1, s. 23—93; týž: Viederkehrende Liedform in der ungarischen und in der tschechisch-mährischen Volksmusik, *Studia musicologica* 21, Budapest 1979, s. 119 n. Srov. rovněž Bárdos, K.: Pécs zenéje a 18. században (Hudba v Pětikostelí v 18. století), Budapest 1976; týž: A tatai Esterházyak zenéje (Hudba na panství Esterházyů v Tatě) 1727—1846, Budapest 1978; týž: Győr zenéje a 17.—18. században (Hudba v Gyóru v 17. — 18. století), Budapest 1980; týž: Sopron zenéje a 16.—18. században (Hudba Šoproně v 16.—18. století), Budapest 1984; týž, Eger zenéje (Hudba Egeru) 1687—1887, Budapest 1987.

⁹² Srov. Sborník z šestého osvícenského kolokvia v Mátrafüredu z roku 1984, nazvaný *Début et fin des Lumières en Hongrie, Europe Centrale et Orientale*, Budapest 1987. Dále viz sborník *L'absolutisme éclairé*, Budapest 1985 (ed. Köpeczi, B. a dílo B. Köpecziho *Franciák és magyarok* (Francouzi a Maďaři), Budapest 1985. Cenné jsou i další maďarské sborníky k tématice 2. poloviny 18. a 1. poloviny 19. století, např. sborník z konference o budínské universitní tiskárně *Typographia Universitatis Hungariae Budae 1777—1848*, Budapest 1983 (ed. Király P.), sborníky *Irodalom és felvilágosodás* (Literatura a osvícenství), Budapest 1974, *Művészet és felvilágosodás* (Umění a osvícenství), Budapest 1978, *Művészet Magyarországon* (Umění v Uhrách) 1780—1830, Budapest 1980, aj. K výročí universitní tiskárny na Budíně vyšel spis I. Käfera *Az Egyetemi Nyomda négyszáz éve* (Čtyři sta let Univerzitní tiskárny) 1577—1977, Budapest 1977, v němž je věnována značná pozornost i 2. polovině 18. a 1. polovině 19. století. Důležitá je i kniha Gy. Kóka y e: *Könyv, sajtó és irodalom a felvilágosodás korában* (Kniha, tisk a literatura v době osvícenství), Budapest 1983, a německý sborník *Maria Theresia als Königin von Ungarn*, Halbtorn 1980. Ze syntéz třeba připomenout alespoň srovnávací dějiny evropských literatur, vztahující se k danému období, *Le tournant du siècle des Lumières 1760—1820. Les genres en vers des Lumières au romantisme*, Budapest 1982 (ed. Vajda M. Gy.) Pro studium česko-maďarských kulturních vztahů jsou zvláště významné sborníky studií *Aufklärung und Nationen im Osten Europas*, Budapest 1983, red. Sziklay, L.; *Das ungarische Sprache und Kultur im Donaauraum 1—2*, Budapest — Wien 1989—1991. Red. Jankovics, J. a kol.

⁹³ Ze soupisů pramenů viz Fekete, Cs. — Szabó, B.: *A Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárának* (Debrecen) kéziratkatalógusa (Katalog rukopi-

Také na české straně pokračoval v 70. a 80. letech zájem o studium česko-maďarských kulturních a literárních vztahů za osvicenství a celého národního obrození. V širším historickém rámci rozvoje národů habsburské monarchie je sledoval Milan Šmerda,⁹⁴ s přihlédnutím k vývoji jihoslovanských národů monarchie Milan Šmerda a Václav Žáček⁹⁵ a se zřeteltem k rozvoji české slavistiky Zdeněk Šimeček.⁹⁶ Na uherské vztahy českých osvicenců Ignáce Borny a Gelasia Dobnera poukázal ve svých šířeji koncipovaných syntézách Josef Haubelt a ke vztahům svobodných zednářů přihlédl Jiří Kroupa.⁹⁷ Dílčí problematikou tisku druhého svazku Durychova díla Bibliotheca slavica v budínské univerzitní tiskárně se zabývala ve své durychovské studii Věnceslava Bechyňová a styky Moravskoslezské hospodářské společnosti s Uhrami Miroslav Vávra.⁹⁸ System-

---

sú Velké knihovny zátisské reformované superintende v Debrecíně), Budapest 1979; Szabó, F.: A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár kéziratkatalógusa (Katalog rukopisů Knihovny hlavního opatství benediktinů v Pannonhalmě), Budapest 1981; Kozma, B. L. — Ládányi, S.: A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteményének (Budapest) kéziratkatalógusa (Katalog rukopisů sbírky Rádayho Podunajské reformované superintendence v Budapešti), Budapest 1982, aj. Ve všech těchto případech se jedná o rukopisy z doby před rokem 1850. Z bibliografií uvedme dodatky k Petrikově bibliografii Magyarország bibliográfiája (Bibliografie Uher) 1712—1860, VII, Pótlások Petrik Géza Magyarország bibliográfiája c. művéhez (Dodatky k bibliografii Uher od Gézy Petrika). 1701 až 1800 között megjelent magyarországi (és külföldi magyar nyelvű) nyomtatványok (Uherské i zahraniční maďarské tisky z let 1701—1800). Budapest 1989. Red. Pávercsik, I. Dále viz Magyarország bibliográfiája (Bibliografie Uher) 1712 až 1860. VIII. Függelék (Příloha), Hazai 18. századi színlapok, gyászjelentések és szentképek bibliográfiája (Bibliografie domácích divadelních plakátů, smutečních oznámení a obrazů svatých z 18. století), Nyomda- és kiadástörténeti mutató (Rejstřík tiskáren a publikací), Budapest 1991. Red. Ecsedy, J. V.

⁹⁴ Srov. Šmerda, M.: Integroční snahy v habsburské monarchii v době formování novodobých národů, Slovanské historické studie 12, 1979, s. 133—162; týž: K sociálnímu profilu národů habsburské monarchie před rokem 1848, Slovanské historické studie 13, 1981, s. 81—120; týž: Utváření maďarské národní ideologie (před rokem 1848) — typické a specifické, Současný stav a úkoly československé hungaristiky, Brno 1985, s. 121—129.

⁹⁵ Viz Šmerda, M. v kapitole V/2, V době osvicenského absolutismu a V. Žáček v kapitole VI/1,2 Vytváření novodobých národů — národní obrození a první zápasy o národní emancipaci. Češi a Jihoslované v minulosti, Praha 1975, s. 197—288.

⁹⁶ Šimeček, Z.: Studium českých dějin, slavistika a austroslavismus, Slovanský přehled 63, 1977, č. 2, s. 115—142; týž: Z počátků slavistických studií v Královské české společnosti nauk, Slavica 55, 1986, č. 1, s. 61—71, aj.

⁹⁷ Haubelt, J.: Studie o Ignáci Bornovi, Praha 1972; týž: Dějepisectví Gelasia Dobnera, Praha 1979; týž: České osvicenství, Praha 1986. Srov. dále Kroupa, J.: Alchymie štěstí. Pozdní osvicenství a moravská společnost 1770—1810. Brno 1987.

⁹⁸ Srov. Bechyňová, V.: Václav Fortunát Durych a jeho Bibliotheca slavica, Studie z dějin světové slavistiky do polovice 19. století, Bratislava 1978, s. 163 až 172; Vávra, M.: Styky Moravskoslezské společnosti pro zvelebování orby, přírodovědnosti a vlastivědy s Maďarskou společností, zvláště s Ferencem Schamssem, Acta Universitatis Agriculturae, Facultas Agronomica 19, Brno 1971, s. 627 až 645.

matically se však studiem česko-maďarských kulturních a literárních vztahů za národního obrození obíral pouze Richard Pražák. Hlavní důraz položil na typologické srovnávací studium českého a maďarského vývoje v rámci národního obrození střední a jihovýchodní Evropy⁹⁹ a typologickým způsobem dále rozvíjel otázku kulturních a literárních vztahů, kterou načrtl ve svých monografiích o maďarské reformované inteligenci v českém obrození a o Josefu Dobrovském jako hungaristovi a ugrofinistovi.¹⁰⁰ Zvláštní pozornost věnoval Pražák působení českých umělců v Uh-

⁹⁹ Srov. Pražák, R.: Národní obrození ve střední a jihovýchodní Evropě, Úkoly historiografie střední, východní a jihovýchodní Evropy, Brno 1973, s. 94—105; týž: Typologická charakteristika českého a slovenského neologického hnutí ve srovnání s vývojem u Maďarů a Rumunů, Československé přednášky pro VII. mezinárodní kongres slavistů (Varšava 1973), Praha 1973, s. 411—416; týž: K typologické charakteristice národního obrození ve střední a jihovýchodní Evropě, Československé přednášky pro VIII. mezinárodní sjezd slavistů v Záhřebu, Literatura — folklór — historie, Praha 1978, s. 229—234; týž: Les Lumières et le début de la „renaissance nationale“ dans les littératures d'Europe Centrale et Orientale, Actes du VIIIe Congrès de l'Association Internationale de Littérature Comparée I, Budapest 1980, s. 433—437; týž: La littérature tchèque a l'époque des Lumières, Le tournant du siècle des Lumières 1760—1820, Budapest 1982, s. 505—515; týž: Zur Typologie der tschechischen und slowakischen neologischen Bewegung im Vergleich zu der Entwicklung bei den Magyaren und Rumänen, Aufklärung und Nationen im Osten Europas, Budapest 1983, s. 373—395. Srov. též Hejl, F. — Pražák, R.: Die Typologie der nationalen Wiedergeburt in den Ländern Mittel- und Südosteuropas, XVe Congrès International des Sciences Historiques, Bucarest 10—17 aout 1980, Rapports 2, Section chronologique, Bucarest 1980, s. 299—307, a též: Die Typologie der nationalen Wiedergeburt in den Ländern Mittel- und Südosteuropas, Problem of continuity and discontinuity in history, Prague 1980, s. 53—73.

¹⁰⁰ Srov. Pražák, R.: Neologická hnutí a předpoklady tzv. národního obrození u Čechů, Slováků a Maďarů z hlediska vývoje jejich vzájemných vztahů, Otázky dějin střední a východní Evropy 1, Brno 1971, s. 169—184; týž: Dobrovský a Kazinczy (K typologii českého a maďarského kulturně politického a literárního vývoje na přelomu 18. a 19. století, SPFFBU, řada literárněvědná, D 17—18, 1971, s. 45—60; týž: K otázce slovensko-maďarských literárních vztahů z hlediska srovnávacího typologického studia česko-maďarsko-slovenských kulturních vztahů za národního obrození, Tradície a literárne vzťahy, Bratislava 1972, s. 147—159; týž: Josef Dobrovský a ugrofinské jazyky, Jazykovědné sympozium 1971 (U příležitosti 65. narozenin profesora dr. Františka Svěráka 3. 2. 1971), Brno 1973, s. 47—51; týž: Komenský a Maďaři (K ohlasu díla Jana Amose Komenského v Uhrách a mezi maďarskou reformovanou inteligencí v českých zemích v 18. a na počátku 19. století), SPFFBU, řada historická, C 21—22, 1975, s. 135—141; týž: Komenský und die Ungarn, Acta Comeniana. Revue Internationale des Études Comeniologiques 4—2 (XXVIII/2), Praha 1979, s. 441—447; týž: Zur Problematik der Aufklärung und der Anfänge der sogenannten nationalen Wiedergeburt in Mitteleuropa, Sprache und Volk im 18. Jh. (Opuscula fenno-ugrica gottingensia 1), Frankfurt am Main — Bern 1983, s. 125—138; týž: K vydání tolerančního patentu z hlediska soudobých česko-maďarských vztahů, SPFFBU, C 30, 1983, s. 109—119; týž: Dobrovský, Durych und die Universitäts-druckerei in Ofen, Typographia Universitatis Hungaricae Budae 1777—1848, Budapest 1983, s. 97—103; týž: Rané osvícenství v českých zemích a v Uhrách a osvícenská fáze národního obrození, SPFFBU, C 32, 1985, s. 111—118; týž:

rách na přelomu 18. a 19. století, jichž se u nás již dříve dotkl Milan Poštolka a Karel Padrta, a nově se zabýval i odrazem díla Istvána Széchényiho v českém prostředí před rokem 1848.¹⁰¹ Hudebních vztahů česko-maďarských, a to i v období národního obrození se nověji kromě Richarda Pražáka dotkli také Jitka Brabcová s Jiřím Fukačem, Ludmila Vrkočová a Karel Boženek.¹⁰² K česko-maďarským kulturním a literárním vztahům za národního obrození přihlížel ve svých studiích o slovensko-maďarských literárních vztazích také slovenský hungarista Rudolf Chmel a Mária Vyvíjalová a v souvislosti s počátky slavistiky na Slovensku i Miroslav Laciok, a dále také ve své monografii o Bratislavě v letech 1818—1848 Ándor Sas a ve své syntéze o vzniku české osvícenské ideologie rovněž

Die Aufklärungsphase der tschechischen nationalen Wiedergeburt und Ungarn, Vermittlung und Rezeption. Beiträge zu den geistesgeschichtlichen Berührungen in der Aufklärungszeit. (Opuscula fennoungarica gottingensia 2). Frankfurt am Main — Bern — New York 1987, s. 105—130, viz též *A magyar nyelv és kultúra a Duna völgyében. Die ungarische Sprache und Kultur im Donauraum I*, Budapest-Wien 1989, s. 212—227; *týž*: Osvícenská fáze českého národního obrození a Uhry, *SPFFBU, C 34*, 1987, s. 95—107.

¹⁰¹ Viz Poštolka, M.: *K maďarské větvi naší hudební emigrace*, *Hudební rozhledy* 12, 1959, č. 4, s. 150—151; *týž*: *Joseph Haydn a naše hudba 18. století*, Praha 1961;

Padrta, K.: *Pobyt Františka Vincence Kramáře-Krommera v Maďarsku*, *Hudební věda* 4, 1967, č. 1, s. 148—161;

Pražák, R.: *Čeští umělci v Uhrách na přelomu 18. a 19. století*, *Slovanský přehled* 55, 1969, č. 5, s. 344—351; *týž*: *Čeští divadelní umělci na německém divadle v Budíně a v Pešti na přelomu 18. a 19. století. Otázky divadla a filmu 1*, Brno 1970, s. 63—78; *týž*: *K působení českých hudebních a divadelních umělců v Uhrách na přelomu 18. a 19. století, Otázky dějin střední a východní Evropy 2*, Brno 1975, s. 75—94; *týž*: *Cseh színház és zenészek Pest-Budán a 18.—19. század fordulóján (Čeští herci a hudebníci v Budíně a v Pešti na přelomu 18. a 19. století, časopis Budapest 19, 1981, č. 3, s. 34—35; týž*: *Ceská hudba v divadelním životě Budína a Pešti na přelomu 18. a 19. století, Opus musicum 13, 1981, č. 8, s. 241—246; týž*: *Cseh színház és zenészek Pest-Budán a 18.—19. század fordulóján (Čeští divadelníci a hudebníci v Pešti a Budíně na přelomu 18. a 19. století), Színháztudományi Szemle 28, Budapest 1991, s. 13—19. Dále viz Pražák, R.: *K maďarskému reformnímu hnutí a jeho počátečnímu ohlasu v českých zemích, Časopis Matice moravské 96, 1977, č. 1—2, s. 154—170, a týž*: *K ohlasu maďarského reformního hnutí u nás v 1. polovině 19. století, tamtéž 110, 1991, č. 1, s. 57—69.**

¹⁰² Viz Brabcová, J. — Fukač, J.: *Typologie česko-maďarských hudebních vztahů a stav současného bádání, Československo-maďarské vztahy v hudbě*, Ostrava 1982, s. 45—62; Vrkočová, L.: *Tradice česko-maďarských hudebních vztahů, tamtéž, s. 63—67; Boženek, K.: F. Liszt a jeho vztahy k zámku Hradci nad Moravicí ve světle písemných pramenů, tamtéž, s. 141—144. Srov. též úvodní studii sborníku Česko-maďarské vztahy v hudbě od R. Pražáka, Typologie a přehled česko-maďarských kulturních vztahů před rokem 1945, tamtéž, s. 8—44. Též maďarsky Cseh-magyar kulturális kapcsolatok 1945-ig, Regio 1, Budapest 1990, č. 3, s. 29—51.*

Alexandr Sergejevič Myšnikov.¹⁰³ Literatúru o česko-maďarských kultúrnych a literárnych vzťahoch v jednotlivých etapách národného obrození, včetně etapy osvícenskej, zachytila i pravidelne vydávaná Bibliografie československej hungaristiky¹⁰⁴ a k tejto problematike prihlédli i materiály 1. československého hungaristického sympozia z r. 1978.¹⁰⁵ Pominout nelze ani naše niektoré novjšie obecnjšie koncipované práce, jako např. syntézu autorského kolektívu v čele s Josefem Petránem Počátky českého národného obrození 1770—1791 (Praha 1990) a ďalší obdobné sborníky i monografie.¹⁰⁶

¹⁰³ Srov. Chmel, R.: Literatúry v kontaktoch (Štúdie o slovensko-maďarských literárnych vzťahoch), Bratislava 1972 (maďarský preklad Két irodalom kontaktusai, Bratislava 1980); týž: Literárne vzťahy slovensko-maďarské, Martin 1973; Paralely a konfrontácie. O maďarskej literatúre a slovensko-maďarských literárnych vzťahoch. Bratislava 1986; týž: Typológia slovenského a maďarského romantizmu, Litteraria 16, 1973, s. 235—252, aj. Dále srov. Vyvíjalová, M.: K slovensko-maďarským kultúrnym vzťahom koncom 18. a počiatkom 19. storočia, Slovenská literatúra 14, 1967, s. 331—363, a táž: Juraj Palkovič (1769—1850), Bratislava 1968. Viz tiež Laciok, M.: Začiatky a formovanie slavistiky na Slovensku, Štúdie z dejín svetovej slavistiky do polovice 19. storočia, Bratislava 1978, s. 125—144; Sas, A.: A koronázó város. A bécsi kongresszustól a Nagy Márciusig (Korunovační město. Od vídeňského kongresu k velkému březnu) 1818—1848, Budapešť — Bratislava 1973; Myšnikov, A. S.: Vznik národné osvícenské ideologie v českých zemích v 18. století, Praha 1974.

¹⁰⁴ Srov. Pražák, R.: Bibliografie československej hungaristiky za léta 1966—1968, Brno 1971; Pražák, R. — Romportlová, M.: Bibliografie československej hungaristiky za léta 1969—1971, Brno 1974; Pražák, R. — Romportlová, M.: Bibliografie československej hungaristiky za léta 1972—1974, Brno 1977; Cvetler, J. — Pražák, R. — Romportlová, M.: Bibliografie československej hungaristiky za léta 1975—1977, Praha 1983; tíž: Bibliografie československej hungaristiky za léta 1978—1980, Praha 1986; tíž: Bibliografie československej hungaristiky za léta 1981—1985, Brno 1991.

¹⁰⁵ Viz současný stav a úkoly československej hungaristiky (Materiály 1. československého hungaristického sympozia) Brno 1985 (srov. zejména příspěvky E. Niederausera, M. Šmerdy, I. Frieda a R. Pražáka, Geneze české a slovenské hungaristiky).

¹⁰⁶ Srov. např. Sedlák, I.: Strieborný vek I, Košice 1970; Novotný, J.: Pavel Josef Šafařík, Praha 1971; Polišínský, J.: Napoleon a srdce Evropy, Praha 1971; Mařovčík, A.: Martin Hamuljak, Bratislava 1971; Brtáň, R.: Život básníka Janka Kráľa, Martin 1972; Hučko, J.: Sociálne zloženie a pôvod slovenskej obrodeneckej inteligencie, Bratislava 1974; Kotvan, I.: Literárne dielo Jozefa Ignáca Bajzu, Bratislava 1975; Pišút, M.: Janko Král. Život a básnické dielo. Bratislava 1975; Tibenský, J.: P. J. Šafařík, Život a dielo, Bratislava 1975; Štěpánek, V.: K historickému výkladu obrodenecké literatury, Praha 1976; Tibenský, J. a kol.: Dejiny vedy a techniky na Slovensku, Bratislava 1977; Štúdie z dejín svetovej slavistiky, Bratislava 1978. Red. Hvišč, J.; Česnáková-Michalcová, M.: Prameny divadla (inonárodné divadlá na Slovensku do roku 1918), Bratislava 1981; Johanides, J.: František Martin Pelcl, Praha 1981; Ruttkay, F.: Ludovít Štúr ako publicista a tvorca slovenskej politickej žurnalistiky, Martin 1982; Simončič, J.: Ohlasy francúzskej revolúcie na Slovensku, Košice 1982; Petrán, J.: Nástin dejín filozofickej fakulty Univerzity Karlovy, Praha 1983; Hučko, J.: Život a dielo Ludovíta Štúra, Martin 1984; 200 let české společnosti nauk 1784—1984, Praha 1985, ed. Purš, J.;

Vzhledem k tomu, že tato práce byla dokončována ještě v době nesvobody před listopadem 1989, neměl autor možnost studovat ve vídeňských knihovnách a archivech a tento nedostatek se snažil dohonit až po revoluci, a proto k tomuto přehledu pramenů a literatury k dějinám česko-maďarských vztahů za osvícenství a v době předbřeznové připojuje ještě krátký dodatek, týkající se pramenů ve vídeňských archivech a tehdy mu nedostupné či jím opomenuté literatury.

Z vídeňských archivů má zásadní význam Haus, Hof und Staatsarchiv (dále HHStA) ve Vídni, a to zejména archivní celky, nazvané Staatskanzlei Böhmen, Ungarn, Kaiser Franz-Akten, Vertrauliche Akten aj. V oddílu Vertrauliche Akten se nacházejí např. dokumenty, týkající se iluminátů a svobodných zednářů, vyšetřování spojených s uherskými jakobíny a jejich styků s Moravou, dopisy Ignáce Borna s českými i uherskými činiteli, v Kabinetním archivu je důležitá pozůstalost hraběte Leopolda Kolovrata, v Aktech císaře Františka jsou zajímavá akta, vztahující se k Rudolfu Chotkovi, pamětní spis Jablonitzkého aj.¹⁰⁷ Významný je i Verwaltungssarchiv ve Vídni, kde jsou v Pergenových aktech zajímavé doklady, týkající se nespokojenosti uherské šlechty, politických nálad a nepokojů na Moravě a ve Slezsku, podezírání Johana Ferdinanda Schönfelda z obchodu se zakázanými knihami či ukazatel takových knih v Německu od Michala Johanna Armbustera aj., kde všude se setkáváme alešpář okrajově s problematikou česko-maďarských vztahů.¹⁰⁸

Střítecký, J.: Dějiny a dějinnost, Brno 1985; Hanzal, J.: Od baroka k romantismu, Praha 1987; Beránek, J.: Absolutismus a konstitucionalismus v Čechách doby Velké francouzské revoluce. K otázce „české politiky“ Leopolda II., Praha 1989; Pavol Jozef Šafárik a slovenské národné obrodenie, Martin 1989. Zost. Sedlák, I.; Polišíenský, J. — Illingová, E.: Jan Jeník z Bratřic, Praha 1989; Slovensko a Velká francouzská revoluce, Trnava 1989. Red. Šimončíč, J.; Hroch, M. — Kubišová, V.: Velká francouzská revoluce a Evropa, Praha 1990.

¹⁰⁷ Srov. např. Vertrauliche Akten (dále VA), Fasc. 62—66 Geheime Gesellschaften, VA karton 39 vyšetřování moravského hofmistra Magnuse Norberta Czeynarda ve spojitosti s uherským jakobínem Károlyem Szénem, VA 72 (Mähren), Vorschläge der Freimauer-Loge in Brünn zur Verbesserung der Landwirtschaft in Mähren 1789—1790, VA, karton 41, Illuminaten, fond 65/1 Diverse Schreiben, fol. 179 až 291, dopisy Ungara Bornovi, s. d., Beckera Bornovi z 30. prosince 1785, hraběte Martina Stolberga Bornovi z 29. března 1785 a 29. května 1785, Bärcsayho Bornovi z 4. března 1785, Heinricha Rieckeho Bornovi z let 1785—1789, aj. Dále viz Pozůstalost hraběte Leopolda Kolovrata, Kabinettsarchiv; Kaiser Franz Akten (fasc. 79 Rudolf Chotek, fasc. 168, konv. 3, č. 2 Denkschrift des Herrn Jablonitzky über ungarische Angelegenheiten) aj.

¹⁰⁸ Viz Vortrag Pergens über den Sicherheitszuständen der Monarchie, Wien 7. prosince 1797, Verwaltungsarchiv Wien, Pergen-Akten (dále PA) XVIII, A 1, H 31; Stimmungen und politische Umtriebe in Mähren und Schlesien (Berichte an Oberpolizeydirector Beer von Okác, Brünn 6. října, 3. a 4. listopadu 1789), tamtéž PA XI B 7, Johann Michal Armbuster: Ausführliche Anzeigen über im Reiche verbreitete staatsgefährliche Bücher, tamtéž Polizeyhofstelle (PH), krat. 488, 494, aj. Za upozornění děkuji Eszter Deákové.

Větší význam pro studium česko-maďarských vztahů mají materiály, týkající se českých umělců působících ve Vídni, kteří hráli významnou úlohu i v česko-maďarských kulturních vztazích na sklonku 18. a počátkem 19. století. Jedná se např. o české či z Českých zemí pocházející umělce, kteří se prosadili na císařské scéně Burg- und Hoftheater (Karl Ditters z Dittersdorfu, Pavel Vranický, Vojtěch Jírovec, Jan Evangelista Hořalka aj.), či na měšťanském divadle v Leopoldstadtu (Vincenc Ferrius Tuček, Václav Müller, Ferdinand Kauer) nebo na jiných vídeňských scénách, jako bylo např. Divadlo na Landstraße ve Vídni (František Xaver Jiřík), ale svým působením či dílem byli dobře známí i v Uhrách.¹⁰⁹

Z literatury třeba připomenout kromě množství prací k dějinám vídeňského divadla, jež se dotýkají i působení našich umělců ve Vídni ve zmíněném období, také další teatrologické práce, týkající se také i jiných oblastí Rakouska i Uher.¹¹⁰ Cenné jsou též další práce, přispívající ke stu-

¹⁰⁹ Z archivních materiálů jsou nejdůležitější divadelní plakáty ve Wiener Stadt- und Landesbibliothek (StLB), kde najdeme např. sbírku Das alte Burgtheater (sign. C 42000), Das Theater in der Leopoldstadt (sign. C 64 525), Das Theater in der Josefstadt (sign. C 64 524), Das Theater an der Wien (sign. C 64 523), Landstraßer Theater (sign. C 77099), Wiedner Theater (sign. C 77250) aj. Další divadelní plakáty jsou v Theatermuseum Wien, a sice ve sbírkách Burgtheater (sign. 773042-C), Hofoper (sign. 773042-C), Das Theater in der Leopoldstadt (sign. 403694-C), Das Theater in der Josefstadt (sign. 403692-C) aj. V obou těchto institucích jsou k dispozici také důležité divadelní časopisy a almanachy, např. Theater-Kritik (1799—1800), Wiener Theaterzeitung (1806—1808), 1811—1859), Thalia (1810—1815), Monatschrift für Theaterfreunde (1805—1806), Wiener Theater-Almanach (1794 až (1799—1800), Wiener Theaterzeitung (1806—1808), 1811—1859), Thalia (1810—1815), (1804—1816), Thetralisches Taschenbuch von k. k. priv. Theater in der Leopoldstadt (1814—1843), Wiener Hof-Theater-Journal (od 1817) aj. Dále srov. Tagebuch Wenzel Müllers 1781—1830, StLB Wien, sign. 51926 I b. Důležitý materiál k divadelním i hudebním dějinám stýkají sbírky Totenbeschauprotokolle a Verlassenschaftsabhandlungen v Stadtarchiv Wien. Zde v rukopisném oddělení (Handschriftensammlung) StLB Wien jsou i některé dopisy Pavla Vranického a Vojtěcha Jírovce z let 1791—1805 a také rukopisný seznam Jírovcových oper a melodramat Verzeichnis der musikalischen Werken des A. Gyrowetz (sign. IN 40536).

¹¹⁰ Z literatury uveďme Hadamowsky, F.: Katalog der Theatersammlung der Nationalbibliothek in Wien. 3. Band. Das Theater in der Leopoldstadt 1781—1860, Wien 1934; týž: Die Wiener Hoftheater (Staatstheater) 1776—1966. Verzeichnis der aufgeführten Stücke mit Bestandsnachweis und täglichem Spielplan. Teil 1 1776—1810, Wien 1966, Teil 8, Die Wiener Hofoper (Staatsoper) 1811—1974, Wien 1976; týž: Wien. Theatergeschichte. Von den Anfängen bis zum Ende des ersten Weltkrieges. Wien 1988; Romel, O.: Die Alt-Wiener Volkskomödie, Wien 1952; Dietrich, M.: Jupiter in Wien, Graz — Wien — Köln 1967; Michtner, O.: Das alte Burgtheater als Opernbühne. Von der Einführung des deutschen Singspiels (1778) bis zum Tod Kaiser Leopolds II. (1792). Wien 1970; Zechmeister, G.: Die Wiener Theater nächst der Burg und nächst dem Karntnerthor von 1747 bis 1776, Wien 1971; May, E. J.: Wiener Volkskomödie, und Vormärz, Berlin 1975; Alth, von M.: Burgtheater 1776—1976, 1—2, Wien — Heidelberg 1979; Balvín, J. — Pokorný, J. — Scherl, A.: Vídeňské lidové divadlo, Praha 1989; Fuhrich, F.: Theatergeschichte Oberösterreichs im 18. Jahrhundert, Wien 1968; Schindler, O.: Theatergeschichte von Baden

diu česko-maďarsko-německých vztahů v 2. polovině 18. či v 1. polovině 19. století. Velmi cenná je např. kniha manželů Andrei a Wolframa Seidlerových „Das Zeitschriftenwesen im Donaauraum zwischen 1740 und 1809“ (Wien-Köln-Graz 1988) a důležitá je i řada sborníků a monografií k obecně kulturní problematice od osvícenství do poloviny 19. století¹¹¹

---

bei Wien im 18. Jahrhundert, 1—2, Wien 1971; Binal, W.: Deutschsprachiges Theater in Budapest, Wien 1972; Cesnaková-Michalčová, M.: Schulzova alebo Badenská divadelná spoločnosť, Slovenské divadlo 33 (1985), s. 413—450; Belitska-Scholz, H. — Somorjai, O.: Das Kreuzer Theater in Pest (1794—1804), Wien 1988; Schindler, O.: Stegreifburlesken der Wanderbühne. Szenare der Schulz-Menningerschen Schauspieltruppe, St. Ingbert 1990.

- ¹¹¹ Srov. např. Ost und West in der Geschichte des Denkens und der kulturellen Beziehungen, Berlin 1966; Wangermann, E.: Von Joseph II. zu den Jakobinerprozessen, Wien — Frankfurt — Zürich 1966; Studien zur Geschichte deutsch-ungarischen Literaturbeziehungen, Berlin 1969, ed. Magon, L., Winter, E.: Barock, Absolutismus und Aufklärung, Wien 1971; týž: Frühliberalismus, Restauration und Romantik, Wien 1972; The Austrian Achievement 1700—1800, Wien 1973; Stekl, H.: Österreichs Aristokratie in Vormärz, Wien 1973; Der Aufgeklärte Absolutismus, Köln 1974, ed. Aretin, K. O.; Formen der europäischen Aufklärung, Wien 1976, ed. Engel-Jánosi, Fr. aj.; Jakobiner in Mitteleuropa, Innsbruck 1977, ed. Reinalter, H.; Katholische Aufklärung und Josephinismus, Wien 1978, ed. Kovács, E.; Futaky, I.: Hungarica Gottingensia. Verzeichnis der Ungarn betreffenden Archivbestände in Göttingen 1734 až 1945, München 1978; Beförder der Aufklärung in Mittel — und Osteuropa, Berlin 1979, ed. Balász, H., E. aj.; Die österreichische Literatur. Ihr Profil an der Wende vom 18. zum 19. Jahrhundert 1750—1830, Graz 1979, ed. Zeman, H.; Maria Theresia und ihre Zeit, Salzburg — Wien 1979, ed. Koschatzky, W.; Reinalter, H.: Aufgeklärter Absolutismus und Revolution, Graz — Wien — Köln 1980; Stift Melk, Österreich zur Zeit Kaiser Josephs II, Wien 1980, ed. Koschatzky, W.; Komparatistik. Festschrift für Zoran Konstantinović, Heidelberg 1981; Csáky, M.: Von der Aufklärung zum Liberalismus. Studien zu Frühliberalismus in Ungarn, Wien 1981; Ungarn und Österreich unter Maria Theresia und Joseph II., Wien 1982, ed. Drabek, A. M. — Plaschka, R.; Haselsteiner, H.: Joseph II. und die Komitate Ungarns, Wien — Köln — Graz 1983; Österreich im Zeitalter des aufgeklärten Absolutismus, Wien 1983, ed. Zöllner, E.; Sprache und Volk im 18. Jh., Frankfurt am Main — Bern 1983, ed. Bartens, H. H.; Wegenetz europäischer Geiste, Wien 1983, ed. Mack, K. H. — Plaschka, R.; Österreich im Europa der Aufklärung, 1—2, Wien 1985, ed. Plaschka, R.; Freimaurer und Geheimbünde im 18. Jahrhundert in Mitteleuropa, Frankfurt am Main 1986, ed. Reinalter, H.; Lindner, D.: Ignaz von Born. Meister der wahren Eintracht. Freimaurerei im 18. Jahrhundert in Wien, Wien 1986; Zeitschriften und Zeitungen des 18. und 19. Jahrhunderts in Mittel- und Osteuropa, Berlin 1986, ed. Fried, I. aj.; Joseph v. Sonnenfels, Wien 1987, ed. Reinalter, H.; Vermittlung und Rezeption. Beiträge zu den geistesgeschichtlichen Berührungen in der Aufklärungszeit, Frankfurt am Main — Bern — New York 1987, ed. Fehlig, B.; Das achtzehnte Jahrhundert und Österreich, Wien 1987, Wien 1991, ed. Csáky, E. M. — Haselsteiner, H. — Seidler, W.; Der Adel an der Schwelle des bürgerlichen Zeitalters 1780 až 1860, Stuttgart 1988, ed. Reden-Donna, A. — Melville, R.; Études sur le XVIIIe siècle XV, Unité et diversité de l'Empire des Habsbourg à la fin du XVIIIe siècle, Bruxelles 1988, ed. Mortier, R. — Hasquin, H.; Vaterlandsliebe und Gesamtstaatsidee im Österreichischen 18. Jahrhundert, Wien 1989,

a rovněž i některé novější katalogy, bibliografie i soupisy pramenů k vídeňským kulturním dějinám ve spojitosti s našimi oblastmi.¹¹²

Opomenout nelze ani ugrofinistickou literaturu, vztahující se k úloze Jana Amose Komenského, Josefa Dobrovského a jiných českých učenců v česko-maďarských či česko-ugrofinských kulturních vztazích.¹¹³

Jak ukazuje přehled pramenů a literatury ke vztahům české a maďarské osvěcenské vědy a kultury v širším rámci národního obrození, jde o široce rozpracovanou tematiku, jejíž další výzkum musí být zaměřen především na dílčí otázky, které doplní celkově načrtnutý obraz např. také o vztahy přírodních věd či o vztahy na poli výtvarné kultury.

Problematika vztahů české a maďarské osvěcenské kultury je důležitá zejména tím, že dala základ rozvoji dalších vědeckých a kulturních vztahů, v nichž po osvěcenském univerzalizismu se v dalším období tyto styky více specializují a ke slovu se dostává stále častěji i soudobá česká a maďarská literatura.

---

ed. Csáky, M. — Lanzer, A.: *Etatisation et bureaucratie — Staatswerdung und Bürokratie*, Wien 1990, ed. Csáky, M. — Hagelkrys, R.

¹¹² Srov. např. Gugitz, G.: *Bibliographie zur Geschichte und Stadkunde von Wien*, Wien 1955; Schwarzenberg, K.: *Katalog der kroatischen, polnischen und tschechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek*, Wien 1972; Lukan, W. — Peyfuss, M. D. — Vogl, J.: *Ost- und Südosteuropa Sammlungen in Österreich. Verzeichnis der Bibliotheken, Institute, Archive und Museen. Zweite, erweiterte Auflage*, Wien 1990, *Bestands Katalog der Bibliothek des Südost-Institutes München, Band 1, Druckschriften 1529—1945*, München 1990, aj. Viz též katalogy i jiné pomůcky v Městském archivu (Stadtarchiv) Wien: Gugitz, G.: *Auszüge aus den Conscriptionsbögen 1—2*, Wien s. d. a pozůstatosti vídeňských občanů ve fondu Magistrat, Ziviljustiz, Verlassenschaftsabhandlugen, a dále i sbírku Karteien biographische und topographische Sammlung.

¹¹³ Srov. zejména Branch, M.: *A. J. Sjögren Studies of the North*, Helsinki 1973, a Stipa, G. J.: *Finnischugrische Sprachforschung*, Helsinki 1990.

